

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

Faktory vyvolávající vznik bezdomovectví

Factors evoking origin of homelessness

Magisterská diplomová práce

Jan Sztanko

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Pavel Kliment, PhD.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 25. 11. 2010

Děkuji PhDr. Pavlu Klimentovi, PhD., za rady a odborné vedení mé diplomové práce. Také děkuji své rodině a své přítelkyni Lucii Pokorné za pomoc a zázemí při vypracování této práce.

Obsah

Úvod.....	6
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů.....	8
1.1 Definice bezdomovectví.....	9
2 Klasifikace bezdomovectví.....	13
2.1 Zjevní bezdomovci.....	13
2.2 Skrytí bezdomovci.....	14
2.3 Potencionální bezdomovci.....	14
3 Charakteristika lidí bez domova.....	16
3.1 Počty a struktura bezdomovců.....	19
4 Bezdomovectví mužů, žen, mladistvých a osamělých.....	21
5 Faktory ovlivňující bezdomovectví.....	24
5.1 Faktory subjektivní.....	26
5.1.1 Vztahové faktory.....	27
5.1.2 Materiální faktory.....	32
5.1.3 Osobní faktory.....	36
5.1.4 Institucionální faktory.....	40
5.2 Objektivní příčiny.....	42

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Plán výzkumu.....	49
6.1 Cíle výzkumného problému a výzkumná témata.....	49
6.2 Metody získávání dat a vzorek dat.....	50
6.3 Metoda zpracování dat.....	56

7 Průběh výzkumu.....	59
8 Výsledky šetření.....	61
8.1 Kategorie příčin vyvolávající bezdomovectví.....	69
9 Diskuse.....	74
Závěr empirické části.....	76
Závěr.....	77
Seznam použité literatury.....	78
Internetové zdroje.....	79
Seznam použitých tabulek.....	80
Seznam příloh.....	81
Anotace	

Úvod

Problematika bezdomovectví se velmi rozšířila záhy po pádu reálně socialistického zřízení. Počty bezdomovců se zvyšovaly s tím, jak zaměstnanci přicházely o práci a o živobytí. Zejména práce a nedostatek sociální opory je uvedl k životu mimo domov. Někteří lidé si v transformující se společnosti neuměli poradit s přechodem do nového kapitalistického zřízení, a tak část z nich skončila jako bezdomovci. V reálně socialistickém režimu museli pracovat všichni, a to i za cenu toho, že produktivita práce spousty zaměstnanců bude takřka nulová, a tak na jediném pracovišti bylo několik nadbytečných zaměstnanců. Bezdomovectví bylo tehdy potlačováno, i když bylo velmi zjevné, že se vyskytuje i v systému reálného socialismu. Ve zprávách se sem tam objevovaly komentáře, které hanily západní kapitalistický systém za to, že nechávají spousty lidí žít bez domova na ulici v nuzných podmínkách (Hradecká, Hradecký 1996: 19). Nárůst bezdomovectví, a to potencionálního, ale i skrytého, po roce 1989 v bývalém Československu byl tedy přirozeným jevem, který se pojí nejen s kapitalistickým zřízením státu.

Je také nutno zmínit fakt, že bezdomovectví má jinou podobu u nás, jinou podobu v afrických státech a jinou podobu v USA. Např. v USA je bezdomovectví spíše záležitostí rodin a odhaduje se, že „...28% bezdomovců tvoří rodiny“ (Mareš 1999: 58). Ve Velké Británii se odhaduje počet bezdomovců na 400 000 jedinců z toho plných 37,5% jsou osoby mezi 16 až 19 lety. V celém Evropském společenství se počet osob bez domova, bez přístřeší odhaduje na 3 milióny (Mareš 1999: 58). V České republice se odhady počtu bezdomovců pohybují mezi 9 000 (Horáková, 1997) až 40 000 osobami (Hradecký, Hradecká 1996). Hradecký píše dokonce o 500 miliónech lidí ve městech bez domova a lidech, kteří bydlí v nuzných podmínkách s tím, že polovina z tohoto čísla jsou děti (Hradecký, Hradecká 1996: 30). Haasová píše o rozdílech bezdomovectví v ČR, USA a v Evropě. Podle předpokladů je v USA tři milióny osob bez přístřeší a nejrychleji rostoucí skupinou jsou osamocené matky s dětmi. Počty bezdomovců a různorodost tohoto jevu je nutno zohlednit i v kontextu geografickém.

Bezdomovectví je velmi zajímavou kapitolou lidských dějin. Je to fenomén, který se zde objevoval již před několika staletími. Celé lidské etapy vývoje se setkávaly s bezdomovectvím, a tak je nutno se vydat do problematiky příčin, které vyvolávají vznik tohoto jevu.

Základním cílem této práce je probádat a pročíst teoretickou literaturu, která se vztahuje k bezdomovectví, a to zejména k příčinám tohoto jevu. Zjistit vlastně, kdo je bezdomovec, definovat jej a „označit“. Poté rozdělit příčiny vzniku bezdomovectví, a v zásadě zjistit, zda se jedinci bez domova stávají bezdomovci ze subjektivní nebo ze strukturní příčiny. To je hlavním cílem práce.

Text je rozdělen na dvě části – teoretickou a praktickou. Základní teoretická část se nejdříve zabývá definicí bezdomovectví a poté příčinami bezdomovectví, a to ze základního hlediska subjektivních a objektivních faktorů. Praktická část je rozdělena na úvodní seznámení s metodou, na průběh šetření a na analýzu a vyhodnocení rozhovorů.

Teoretická část

1 Vymezení základních pojmů

Bezdomovectví je stará instituce jako lidstvo samo, vždyť už i ve starověku, středověku existovali lidé bez domova. Jedná se o lidi, kteří nemají střechu nad hlavou, žijí v krabicích od papíru, na okrajích měst, v centrech velkoměst, ovšem jsou ale nedílnou součástí současné společnosti. Bezdomovci se stali „(...) symbolem sociálního vyloučení a bídy uprostřed bohatství a blahobytu (...)“ (Mareš 1999: 57). Většina majoritní společnosti vnímá bezdomovce jako bezduché jedince se sklony k alkoholismu, kteří se potulují po ulici, nemají svůj domov, a tak se i většina společnosti k této vrstvě obyvatel také chová. Bezdomovci jsou často terčem nebezpečných útoků, jednoduše jsou vnímáni jako odpad společnosti. I většina české populace si bezdomovce představuje jako „(...) muže s nedbalými plnovousy ve špinavých hadrech, polehávající mezi davy na zatuchlých nádražích nebo špinavých ulicích. Jejich majetkem jsou staré igelitky a prázdné krabice od levného vína“ (Gilarová 2004 dle [Pavelková 2007: 38]).

Zmiňme se nyní o jedné z atributů bezdomovectví – **chudobě**. Mareš k chudobě píše: „Vedle viditelné chudoby, z které nejviditelnější vrcholek ledovce představují bezdomovci, existuje i chudoba skrytá. Ta se vymyká pozornosti společnosti, neboť není zahrnuta v jejích oficiálních statistikách“ (Mareš 1999: 58). Dále dodává, že tato skrytá chudoba se týká většinou ilegálních imigrantů a obyvatel venkovských sídel.¹ Bezdomovectví je tedy špičkou ledovce – je viditelnou chudobou, ale se špatnou viditelností v oficiálních statistikách nejrozličnějších institucí zabývajících se touto problematikou (Mareš 1999: 58-59).² Bezdomovectví nelze nějak přesně zachytit ve statistikách, neboť každý den se počty bezdomovců mění.

¹ Obyvatelé vesnic a mimoměstských osídlení mají většinou obavy z toho, že by mohli být stigmatizováni za chudobu. Existuje zde větší míra sociální kontroly (Mareš 1999: 58).

² Mareš ještě píše o latentní chudobě, která se vyznačuje nízkou mírou výplaty sociálních dávek a jiných dávek. Tito lidé, kteří tyto dávky pobírají, jsou velmi blízko sociální chudobě, ale chudí ještě nejsou. Tento systém sociálních dávek „(...) může umožnit, aby se nemuseli zařadit mezi chudé (...) tito jedinci a domácnosti oficiálně chudé nejsou, mohou však do chudoby spadnout, kdykoliv ztratí nárok na sociální podporu, která se jim dostává“ (Mareš 1999: 59).

Dalším ze základních pojmů, který je nutno znát při zájmu o tuto problematiku je **nerovnost**. Slovo, které evokuje rozdílnou „startovní čáru“ pozic na např. trhu práce, v přístupu ke vzdělání – celkově tedy k přístupu k bohatství (Mareš 1999: 27, 35, 37). Každý jsme určitým způsobem socializovaní, a tak i každý z nás má určitý předpoklad stát se bezdomovcem. Jedinec, který se narodí do rodiny, která pochází z nízké vrstvy obyvatelstva, má větší předpoklad stát se bezdomovcem než jedinec, jenž se narodil do rodiny z vysoké vrstvy obyvatelstva. Nerovnost je zde zřejmým důkazem, že i bezdomovectví má své „zákony“. Ovšem musíme také podotknout, že i jedinec z vysoké vrstvy může „spadnout na dno“. Evans k tomu říká, že „(...) v rozvinutých zemích jako je Německo, Francie, Spojené království se mnoho i vysoce profesionálních a vzdělaných lidí stalo bezdomovci“ (Evans 1998: 22).

Než přejdeme k pojmu bezdomovectví, vysvětleme si nejdříve, co je to **domov**. Pro mnohé z nás znamená více než jen střechu nad hlavou, je to prostředí, které je nám nejvíce známo, a ve kterém se cítíme mnohem bezpečněji než jinde. Je to tedy ochrana, úkryt před určitou nehostinností toho, co je za hranicí domova – přináší nám určitý klid, čerpáme v něm síly. Je to něco, co bezdomovec většinou nemá, nebo má, ale povětšinou se jedná o velmi nejistý „domov“, který není ani z daleka tak pohostinný jako je ten náš. Hradečtí k tomu píšou: „Evokace tohoto slova přináší snad každému vzpomínky na ty drahé chvíle strávené v přítomnosti milujících a láskyplných rodičů či prarodičů, pocit ochrany a bezpečí, intimity, lásky, lidského tepla a něhy. Domov pro mnohé z nás znamená pramen štěstí, opory, pozornosti, pramen čisté komunikace, místo spokojeného života a nejdůležitější pocit naší bytosti – místo mezi drahými lidmi, místo ve společenství v širokém slova smyslu“ (Hradecká, Hradecký 1996: 46).

1.1 Definice bezdomovectví

Nyní se zabývejme základním pojmem, a tím je pojem **bezdomovectví** nebo **bezdomovství**. Tyto pojmy jsou si velmi blízké. Hradecký se ale spíše

přimlouvá, aby se začalo používat pojmu *bezdomovství*, neboť „(...) lépe popisuje určitý stav, situaci než pojem *bezdomovectví*. Ten už připomíná nějaké řemeslo, nějaké trvalé postavení, se kterým se nedá nic udělat, jako kupectví, řeznictví, tak bezdomovectví“ (Hradecký 1998: 8). Proto prý raději používá slovo *bezdomovství*, které je dle něj neutrální (Hradecký 1998: 8). V naší diplomové práci jsme zvolili slovo *bezdomovectví*, protože toto slovo lépe zapadá do myšlení při psaní této práce a je lépe definovatelné.³

V literatuře se můžeme dočíst několika definic *bezdomovectví*. Např. Hradeckí chápou *bezdomovectví* jako extrémní projev společenského vyloučení (Hradecký, Hradecká 1996: 34). Dále Hradeckí píšou: „Každá definice *bezdomovství* bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že *bezdomovec* je někdo, kdo ztratil, nebo opustil domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný“ (Hradecký, Hradecká 1996: 36). Striktní definice *bezdomovectví* tedy neexistuje, ale můžeme se přiblížit k tomuto pojmu a říci si základní definici od mezinárodně uznávané organizace zabývající se touto problematikou a tou je FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s *bezdomovci*), která říká ve své pracovní definici, že *bezdomovec* je člověk, který:

- nemá střechu nad hlavou
- žije v nejistém ubytování
- žije v institucích, protože nemá kam jít
- žije v nevhodném a standardu neodpovídajícím ubytování

(Zapletalová 2006: 120)

K tomu Hradecký ještě píše, že chápe *bezdomovce* jako „člověka, který nemá zázemí, rodinu, resp. chybějí mu rodinné vztahy, který je osamělý, i kdyby měl hodně příbuzných, a který navíc nebydlí. Je to tedy mnohem širší význam než jenom to, že mu chybí střecha nad hlavou“ (Hradecký 1998: 8). Evans říká, že veřejnost chápe *bezdomovce* jako jedince, kteří nemají kam jít, nemají střechu nad hlavou a nemají se kam uchýlit (Evans 1998: 20). Dále

³ Více o definici a typologii *bezdomovectví* nebo *bezdomovství* v práci: Hradecký, I. Definice a typologie *bezdomovství*. Naděje, Praha 2007.

dodává, že FEANTSA rozlišuje tři kategorie bezdomovců. První kategorií tvoří lidé, jež žijí v různých institucích, ale ne proto, že by zde chtěli být, ale jednoduše proto, že nemají vůbec kam jít. Ve druhé kategorii jsou „(...) lidé, kteří mají nejisté bydlení a mohou o ně kdykoliv přijít. A dále jsou tu lidé, kteří mají bydlení z jakéhokoliv důvodu nazývané náhradní nebo podřadné“ (Evans 1998: 21). K definici bezdomovectví se také vyjádřila Pavelková, která říká, že bezdomovec a žebrák je člověk, jenž svými zvyky, chováním a způsobem života stojí mimo většinovou společnost. Je to jedinec nenaplňující zásady a zvyky uznávané majoritní společností. Bezdomovci jsou dle Pavelkové „(...) nestandardní co se týče osobnosti, nekonformní, odmítají hodnoty, normy a zvyky společnosti, ve které žijí“ (Pavelková 2007: 23). Žijí velmi alternativním způsobem života, jenž je mnohdy asociální a naprosto vybočující z běžné standardního způsobu života. Vágnerová ještě dodává, že bezdomovci ztrácejí cit, emoce, nemají hlubší citové vazby, často ani ke své osobě, a to zejména z důsledku ztráty běžného způsobu života – dochází k tzv. emočnímu oploštění (Vágnerová 1999 dle [Pavelková 2007: 23]). Haasová ve své knize k definici bezdomovectví píše, že se u nás po roce 1989 vžil pojem bezdomovec jako označení pro osobu, která nemá střechu nad hlavou. Dle ní je tedy bezdomovectví „(...) způsob života, který se vyznačuje absencí stálého a jistého bydliště, je to typ havarované životní dráhy a současně je to absence sociálního statusu“ (Haasová 2005: 10).⁴

Platná definice neexistuje, a měli bychom vzít na vědomí, že při hledání definice bezdomovectví existují další dva typy:

1. bezdomovectví, které trvá delší čas
2. bezdomovectví, jež trvá kratší dobu, jedná se tedy o krátkodobou krizi, která může být vyřešena

(Haasová 2007: 10)

⁴ Haasová mluví o havarované životní dráze člověka, kterou si můžeme představit jako „(...) běžeckou dráhu, která má své vítěze i poražené“ (Haasová 2005: 12). Dle ní dochází v průběhu života „(...) ke krizím a haváriím porušujícím rovnováhu uvnitř subsystému životní dráhy nebo v jeho vztazích k vnějšmu světu“ (Haasová 2005: 12). Dále dodává, že „(...) žádný jednotlivý havarijní případ není izolovaný, ale vede k řetězové reakci“ (Haasová 2005: 12). Tzn., že havárie jednoho člena rodiny může narušit zbytek rodiny, a tak rozpoutat velmi dlouhou řetězovou vlnu, která je prodchnuta celou rodinou. Spousta lidí bez domova prodělala za život mnoho takových osobních havárií. Také doplňuje, že tento pojem je vágní a nejasný (Haasová 2005: 12).

Definice bezdomovectví je tedy mnoho. Nejrůznější autoři poukazují na to, že bezdomovec je tedy člověk, který nemá jisté bydlení, přežívá v nejrůznějších institucích, ztratil běžný způsob života a jeho sociální vazby s rodinou a s okolím jsou často velmi slabé.

2 Klasifikace bezdomovectví

Nyní přejdeme ke **klasifikaci** nebo chcete-li ke kategoriím bezdomovectví. Ta se opírá o základní rozdělení, které navrhli ve své knize Hradečtí, a která se dnes celkem hojně používá. Říká, že lze rozdělit bezdomoveckou populaci na tři typy:

1. zjevní bezdomovci
2. skrytí bezdomovci
3. potencionální bezdomovci

(Hradecká, Hradecký 1996: 36)

2.1 Zjevní bezdomovci

První skupina je zároveň nejviditelnější skupinou populace bezdomovců. Jsou nejvíce vidět na ulicích, v noclehárnách, v azylových domech, na nádražích jak pospávají, jak se potulují po ulici. Jsou to ti, kteří navštěvují charitativní organizace nejčastěji. Nemají přístřeší, finanční prostředky, a ani nemají kam jít. Jsou extrémně vyloučení z běžného života většinové populace. Je to velmi svízelná situace pro většinu těchto jedinců. Ztráta ubytování s dlouhodobým vyloučením z veřejného života může způsobit „(...) finální etapu nevratné sociální marginalizace (...)“, která je tak velmi podobná všem ostatním bezdomovcům (Hradecká, Hradecký 1996: 36). Ovšem reprezentují pouze malou část populace bezdomovců bez trvalého bydliště. Jak dokládají Hradečtí v anketě, která byla provedena v organizaci Naděje, pouze tři z deseti bezdomovců bez trvalého bydliště spí v noclehárnách. Ostatní si najdou svůj „domov“ někde jinde. Mohou to být squaty, veřejná místa nebo také určitá neadekvátní prostředí na nocleh. Zjevné bezdomovectví je tedy viditelným a zřetelným bezdomovectvím pro majoritní společnost, jelikož zjevný bezdomovec jde vidět, a to už i proto, že např. nedbá na svůj zevnějšek, a tak jsou tito tuláci na ulici velmi nápadní (Hradecká, Hradecký 1996: 36-37).

2.2. Skrytí bezdomovci

Druhou početnou skupinou jsou skrytí bezdomovci. Jsou daleko hůře sledovatelní a rozpoznatelní než zjevní bezdomovci a to proto, že jsou to sice lidé bez přístřeší, ale z určitého důvodu se nechtějí obrátit na pomoc charitativních organizací, azylových domů a nocleháren. Tato bezdomovecká populace může být velmi početná, jelikož do statistik nejsou zahrnuti ani lidé, kteří využijí spaní, nocleh u kamarádů či přátel ve své nuzné situaci. Tito bezdomovci nevyhledávají sociální služby a mají proto své důvody. Můžeme pouze spekulovat, jakého počtu tito jedinci dosahují. Tyto osoby využívají ke svému noclehu nejrůznějších míst např. sklepy, squaty, automobily, garáže, stany, kontejnery atd., což jim přináší další problémy s jejich zdravotním stavem, ale přináší to i další problém s policií a s úřady. Můžeme zde částečně zařadit osoby bez trvalého bydliště, ale také osoby, které v zimních měsících vyhledávají ubytování v azylových domech a noclehárnách nebo zde patří i toxikomani, kteří často žijí v přechodných bytech, aby unikli policejnímu stíhání. A v neposlední řadě zde spadají i adolescenti, jež hledají svou identitu po opuštění ubytování u rodičů. Hledají svou nezávislost, a tak se potulují po bytech kamarádů. Také zde můžeme osoby, které byly propuštěny z psychiatrických léčeben apod. Tito jedinci hledají svou novou identitu a často jim trvá déle, než se usadí. Mladí lidé, kteří odchází z dětských domovů po dovršení 18 let věku, se také mnohdy stávají skrytými bezdomovci. Nemají kam jít, nemají svou totožnost ve většinové společnosti, a tak je zde nutná reinstitucionalizace těchto jedinců. Zde vidíme, že hlavní příčinou by mohla být ztráta vztahů s rodinou a hledání identity (Hradecká, Hradecký 1996: 40-41).

2.3 Potencionální bezdomovci

Tito potencionální bezdomovci mají potřeby a ty se snaží naplnit, ovšem někdy se nedaří splnit všechny tyto přání, a tak se mnohdy

z potencionálního bezdomovce stane „skutečný“ bezdomovec, který je několika vzájemně působícími okolnostmi vyhozen na ulici. Jak píšou Hradečtí: „Žijí v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Podle statistik ze zemí Evropské unie tato situace postihuje až 10% populace“ (Hradecká, Hradecký 1996: 41). Tito potencionální bezdomovci jsou tedy velmi neuchopitelní ve statistikách, jelikož se brání nějaké závislosti na institucích. Většinu mají střechu nad hlavou, ale často je jejich přebývání nejisté. Jejich domov je mnohdy takřka nepoužitelný, přelidněný a zchátralý byt, holobyt či podnájem. Tito jedinci navozují u ostatního okolí dojem toho, že mají svůj byt, že mají kde bydlet, ale mnohdy je opak pravdou. Do této skupiny můžeme zařadit osoby čekající na propuštění z vězení, na propuštění z dětského domova, z léčebny, ze sociální péče, z určitého sociálního ústavu (Hradecká, Hradecký 1996: 41-42). V Evropě se odhaduje, že jedna osoba ze sta je ohrožena bezdomovectvím a 50 miliónů lidí žije marginalizovaně na okraji společnosti (Haasová 2005: 27).

3 Charakteristika lidí bez domova

Musíme říci, že jednou z hlavních příčin, proč tyto skupiny bezdomovců selhávají, je narušení v oblasti socializace. Nejsou schopni se zodpovědně chovat vůči sobě, ale i vůči svému okolí. „Nedovedou se o sebe postarat standardním způsobem. (...) Kontakty jsou vytvářeny jen navzájem mezi sebou – jejich sdružování je však účelové. Vytvářejí jakési subkultury (na nádražích, na ulici). Vztahy v těchto komunitách jsou velmi povrchní, situační a jsou určovány nutností situace se zřejmou nedůvěrou a nejistotou“ (Janebová 1999: online). Janebová dělí dle typu integrace do bezdomovecké subkultury několik typů lidí bez domova:

1. **Nedávno dislokovaní** – to jsou „nováčci“, nechtějí a nemají zájem na tom, aby se identifikovali s rolí bezdomovce. Sdílejí doposud hodnoty a normy majoritní společnosti a mají zájem na tom, aby se co nejdříve dostali z ulice pryč. Většinou pracují alespoň na částečný úvazek. S ostatními bezdomovci se nestýkají a očekávají, že se jejich situace co nejdříve vyřeší.
2. **Izolovaní** – nedávno dislokovaní – už ztratili schopnosti k tomu, aby se navrátili do běžného života. Dostávají se do kontroly státních orgánů sociální služby a cítí stále více příslušníky bezdomovecké populace. Odcizují se tradičním rolím a chování. Pomalu se spřátelují s ostatními bezdomovci a hlavní proud společnosti jim uniká stále více každým dnem, který stráví bez domova. Většinou ze začátku žijí v osamělosti a izolovanosti, než si najdou nějaké bezdomovecké „přátele“. To vše je doprovázeno ztrátou identity, ztrátou vlastní adresy, kde bydlí a jejich základní otázkou již není jejich identita ve smyslu individua, ale v kontextu toho, jak přežít.
3. **A. Identifikovaní – izolovaní** – tito bezdomovci již zásadně ztratili kontakt s běžným životem. Jsou to bezdomovci, kteří se

vyhýbají kontaktům s ostatními jedinci, kteří nemají domov nebo žijí na ulici. Typickým bezdomovcem, kterého řadíme do této skupiny, může být tzv. „lovec“, kde jeho zdrojem obživy a potravy jsou odpadkové koše a popelnice.

4. **B. Identifikování** – tato skupina bezdomovců žije ve skupině s několika dalšími bezdomovci. Přijali již styl života a hodnoty této subkultury obdobně žijících lidí. Z této skupiny členové získávají obživu a potraviny. Jsou ale daleko více vidět než izolovaní bezdomovci, a tak zde hrozí riziko větší kriminalizace. Také je zřejmé, že skupina dodává svým členům psychologickou podporu. Existuje zde určitá míra nespecifikované dělby práce, a také zde dochází k velmi vysokému vyčlenění z tradiční kultury.

(Janebová 1999: online)

Dle Janebové platí jedna zásada a to ta, že čím více má jedinec přátel mezi bezdomovci, tím více je jeho návrat do běžného způsobu života obtížný a složitý. Také tím více musí překonat mnoho těžkých bariér při svém návratu do „civilního“ a normálního života ve společnosti. „Podobná úměra je platná i mezi délkou času stráveného na ulici a možností návratu k běžnému způsobu života v majoritní společnosti. Každý člověk se raději srovnává se sobě rovnými a podobnými jedinci“ (Janebová 1999: online).

Co se tedy může přihodit v životě jedince, aby se dostal z poměrně dobře situované situace či rodiny na ulici do stavu, kdy se nachází bez domova? Dle Janebové se musí přihodit dvě věci:

1. Určitá událost jedince vyvede ze zaběhnutého způsobu života (např. ztráta zaměstnání, těžký rozvod, násilí v rodině, sexuální zneužívání, smrt blízké osoby atd.). Tyto a další podobné situace se můžou stát, ale ne všichni, kteří procházejí těmito situacemi, se stanou bezdomovci.

2. Pomoc blízkých lidí se nedostává, a tak se jedinec může v takovéto zásadní chvíli obrátit na jinou podporu. Absence nejbližších v těchto těžkých chvílích je podstatná a důležitá věc. „(...) je-li všemi odvrhnut a zůstává se svými problémy sám bez pomocné ruky, je větší pravděpodobnost, že se nakonec zařadí mezi bezdomovce. Je samozřejmé, že se vzniklá situace každému jedinci zvládá uspokojivě, pokud žije v širokém a funkčním rodinném zázemí s dobrými vztahy ve vlastní rodině, či s příbuznými nebo známými.

(Janebová 1999 dle [Pavelková 2007: 20])

Dodejme ještě, že předtím, než se z člověka stane bezdomovec, prodělá postižený tři stádia ztráty:

1. Ztráta podpory rodiny – rodinní příslušníci podporují jedince a poskytují zdroje k překonání těžkých životních situací. Dávají nám rady a pomáhají nám s řešením problémů. Dodávají nám duchovní a materiální podporu, a pokud tato pomoc chybí nebo je značně oslabena, jedinec se může obrátit na přátele.
2. Ztráta podpory přátel – je velmi nežádoucí, tak jako ztráta podpory rodiny. Jedinci postupně ubývají kontakty a psychická podpora ze strany přátel. Tato pomoc je také velmi podstatnou součástí toho, jak se nedostat do spárů bezdomovectví. Později tak dochází k izolovanosti jedince a zbývá nám v poslední instanci již jenom podpora komunity.
3. Ztráta podpory komunity – tuto komunitu tvoří veřejné instituce a organizace sociálních služeb, které ale neposkytují vždy adekvátní zdroje k tomu, aby zabránili ztrátě domova, a tak je pouze nasnadě, kdy se z jedince stane bezdomovec. „Ti, kteří propadnou záchrannou sociální sítí, jež je produktem komunity, se stávají bezdomovci. (...) Toto třetí stádium je výchozím bodem pro cestu k chronickému bezdomovství“ (Janebová 1999 dle [Pavelková 2007: 20]).

3.1 Počty a struktura bezdomovců

Nejrůznější data uvádí nejrůznější počty bezdomovecké populace. Ve Velké Británii se odhaduje počet bezdomovců na 400 000 jedinců z toho plných 37,5% jsou osoby mezi 16 až 19 lety. V celém Evropském společenství se počet osob bez domova, bez přístřeší odhaduje na 3 milióny (Mareš 1999: 58). V České republice se odhady počtu bezdomovců pohybují mezi 9 000 (Horáková 1997: 17) až 30 000 osobami (Hradecká, Hradecký 1996). Hradecký píše dokonce o 500 miliónech lidí ve městech bez domova a lidech, kteří bydlí v nuzných podmínkách s tím, že polovina z tohoto čísla jsou děti (Hradecký, Hradecká 1996: 30). Haasová píše o rozdílech bezdomovectví v ČR, USA a v Evropě. Podle předpokladů je v USA tři milióny osob bez přístřeší a nejrychleji rostoucí skupinou jsou osamocené matky s dětmi (Haasová 2005: 27). Další odhady mluví o 0,35% bezdomovců z celkové české populace (Kopoldová: online).

Co se týče věkové struktury bezdomovců, jsou data následující: ve věku do 18 let jsou 4% bezdomovců, ve věku 18-25 let 9%, ve věku 25-40 let 19%, celých 28% ve věku 40-50 let, ve věku 50 až 62 let 25% a nad 62 let je 15% bezdomovců. Podobné údaje byly získány v Praze při sčítání bezdomovců. Celkem bylo sečteno 3096 bezdomoveckých osob a z toho bylo nejvíce lidí v produktivním věku mezi 25 až 60 lety (73%), do 25 let se počet zastavil na 14% a nejméně početnou skupinou byli bezdomovci nad 60 let (9%). Zbytek nebyl zjištěn (Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: online).

Další doplňující sociologické údaje k bezdomovectví: „25% českých bezdomovců jsou invalidní důchodci, cca 25 % bezdomovců má zkušenost s dětským domovem, 15 % s psychiatrickou léčebnou a 35 % s vězením. Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, tak 34 % bezdomovců jsou vyučeni, 30 % má základní vzdělání, 7 % středoškolské s maturitou, 6 % středoškolské bez maturity, 1 % vyšší než středoškolské vzdělání, 1 % nedokončené základní vzdělání. U 21 % nebylo vzdělání zjištěno. Co se týče toho, odkud bezdomovci pocházejí, tak 60 % jsou mimopražští, 30 % jsou Pražané, 7 % Slováci a 3 % ostatní cizinci.

A kde bezdomovci přespávají? Na ubytovně, noclehárně či azylovém domě přespává 21% bezdomovců, na nádraží 15 %, u někoho v bytě 13 %, v podnájmu 2 %, ve squatu 1 %. Jiné, nestálé nocování, má 48 % bezdomovců“ (Heczková: online).

4 Bezdomovectví mužů, žen, mladistvých a osamělých

Faktory objektivní i subjektivní se mohou dle Hradeckých skloubit a „(...) svým působením ovlivňují bezdomovský fenomén v různých kombinacích a obměnách (...)“, a to pod určitou zákonitostí a v různé míře odlišné síly (Hradecká, Hradecký 1996: 44). Musíme rozlišit jejich působení v jednotlivých zemích a oblastech s nejrůznějšími variantami v konečném důsledku s diferenčními výsledky. Např. dle údajů FEANTSA byla ztráta bydlení či nejistota domova s materiálními nesnázeami nejčastěji citována v Belgii a Dánsku, ale v Anglii se nejčastěji objevuje faktor vztahový. V Irsku je příčinou bezdomovectví nejvíce jmenován také faktor vztahový (Hradecká, Hradecký 1996: 44).

Rozlišení příčin mezi muži a ženami v kontextu bezdomovectví se kvalitativně liší. U mužů je spouštěcím faktorem bezdomovectví povětšinou materiální nebo osobní kategorie subjektivních příčin. Daleko méně se může jednat o problém vztahový nebo institucionální (např. propuštění z vězení, z ústavu) (Hradecká, Hradecký 1996: 44). K tomu se přiklání také Janebová, která podle jejího výzkumu říká, že muži se skutečně do bezdomoveckého stavu dostávají příčinami osobními (osamělost, nemoc, závislost) s kombinací příčin materiálních (ztráta zaměstnání, bytu). Dále dodává, že u žen to jsou příčiny vztahové, a to především problémy v partnerských vztazích, které jsou velmi často doprovázeny násilím, nevěrou a zneužíváním. U žen ale existuje jeden velký problém a tím je skrývání nastalé situace. Ženy se často bojí navenek ukázat, že jsou zneužívány, a tak velmi často trpí domácí násilí. Mnoho těchto případů není ohlášeno samo ženou, ale příbuznými a známými. Ženy tak trpí v nefunkčních rodinách po dlouhou dobu, než tento problém ohlásí příslušným orgánům státní sociální péče. Mnoho takových žen tak končí v rukou těchto institucí, ale také v prostředí kamarádů a přátel, kteří se o ně určitý čas starají. Ženy tuto situaci mnohdy řeší navrácením k partnerovi, což nebývá často nešťastnější řešením situace (Janebová 1999: online).

Většina „(...) bezdomovců jsou muži, ačkoliv údaje o počtu žen v populaci bezdomovců za posledních několik let výrazně vzrostly“ (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 44). Je to tedy dáno skrytou formou bezdomovectví u žen. V posledních letech bylo provedeno několik výzkumů, které zjistily, že ženy bezdomovkyně jsou většinu mladší než muži bezdomovci, ženy využívají velmi extrémních opatření proto, aby se vyhnuly přenocování na ulici. Většina těchto žen zažila sexuální a psychické zneužívání (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 44-45).

Ženy se většinou do bezdomovecké situace dostanou postupně a bez větších dramatických situací. Tato tendence má velmi mírnou vzestupnou rychlost. Většinou své problémy dokážou tlumit starostmi o rodinu, domácnost, děti. Krize, které mohou nastat, žena mnohdy řeší tím, že si najde lépe situovaného partnera, a tak se vymaní na určitý čas z hrozby sociálního propadu. Ženy jsou také rozumnější než muži v kontextu s tím, že si najdou na kratší čas bydlení u někoho jiného, ovšem někdy za velmi vysokou „daň“. Dá se předpokládat, že bezdomovectví žen bude v ČR nadále stoupat a tato skrytá forma bezdomovectví, bude u žen stále převládat. Zatím je žen z celkové bezdomovecké populace v ČR odhadem 10-15%, v EU se odhaduje počet žen mezi bezdomovci na 20-30% a v USA je tento poměr 68% ku 32% pro muže (Haasová 2005: 20-28, 36; Horáková 1997: 24).

Mladiství se stávají bezdomovci nejčastěji z příčin institucionálních, kdy nejsou schopni se o sebe postarat po propuštění z výchovného ústavu nebo dětského domova. Další nejčastější příčiny jsou po opuštění domovů z důvodu nefungování rodiny. Rodiče se hádají, vztahy v rodině nefungují, a tak volí možnost útěku z domova. Ovšem i psychické týrání se může objevit, a to často znamená pro mladistvého nebo pro dítě přesun pod správu státních ústavů a dětských domovů. Po dovršení 18 let věku se tak může z tohoto dítěte stát bezdomovec. Statisticky je dokázáno, že děti z neúplných rodin a z ústavů mají větší pravděpodobnost skončit „na ulici“ než děti z dobře fungujících rodin. Hradečtí ještě mluví o dalších příčinách mladistvých

jako je alkoholismus, hazard, emoční poruchy, psychomotorická epilepsie, celkové poruchy zdraví (Hradecká, Hradecký 1996: 45).

Poslední kategorií, která je prakticky nezařaditelná, je skupina osamělých bezdomovců. Ti nejsou nějak uchopitelní a zařaditelní, jelikož existuje mnoho důvodů, proč se ocitli bez domova. Většinou jsou to samotáři, potulující se chvíli tam a chvíli zase jinde. Jsou to „singels“ mezi bezdomovci. Jejich důvody, proč se stali bezdomovci, mohou být např., že nejsou schopni vytvořit si dobré osobní vztahy, neumějí se postarat o hospodaření se svými penězi, mohou to být také alkoholici s narušeným sociálním chováním nebo se může jednat o patologické hráče. Jsou to také děti ulice, osamělí důchodci, migranti a osoby propuštěné z věznice. Těchto osamocených bezdomovců je také mnoho a mnoho je i jejich příčin toho proč skončily na ulici. Např. to může být jeden z nejčastějších jevů a tím je chudoba této osoby, smrt někoho blízkého, vzdor mladého jedince vůči rodičům, ale také špatný psychický stav (Hradecká, Hradecký 1996: 45).

5 Faktory ovlivňující bezdomovectví

Jak vidíme, kategorie a charakteristiky bezdomovectví poukazují na nejrůznější škálu jedinců, kteří jsou, nebo se mohou stát bezdomovcem. Záleží jen na okolnostech, které danou osobu „potkají“. Fenomén bezdomovectví nezadržitelně stoupá. Počty bezdomovců se stávají běžnou rutinou každodenního života, a tak je na místě se zmínit o několika rozděleních **faktorů**, které vyvolávají tento důsledek a zmínit základní rozdělení, ze kterého budeme vycházet nejen pro teoretickou část této práce.

Faktorů, jež vyvolávají bezdomovectví, je celá řada. Mnoho těchto příčin na sebe navazuje a doplňuje se. Je velmi obtížné je určitým způsobem rozdělit do skupin. Příčin bývá zpravidla více než jen jedna. Jedná se o velmi složitý proces, kdy na sebe mohou působit nejrůznější jevy jako např. ztráta bydlení, problém s partnerem, v rodině, ztráta zaměstnání, nízká kvalifikace, problémy mezi postavením muže a ženy, alkoholismus v rodině, toxikomanie, hazard atd. Všechny tyto příčiny se mohou nějak prolínat a působit na sebe navzájem (Haasová 2005: 13).

„Podle výzkumů je nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání (23 %), následuje rozvod (20 %), odchod z rodiny (11 %), výkon trestu (5 %), špatné hospodaření (3 %), výstup z ústavního zařízení (2 %). Jiné příčiny tvoří 29 %, a pouze u 7 % bezdomovců má jít o dobrovolné rozhodnutí (ovšem i zde je třeba vzít v úvahu jejich psychický stav a další okolnosti)“ (Hezcková 2001: online).

V brožuře organizace NADĚJE, kterou autorsky zpracovali Hradečtí, jsou označeny příčiny bezdomovectví ve 4 kategoriích. Jedná se o **materiální faktory**, jako jsou ztráta bydlení, zaměstnání, zadluženost, neschopnost hospodařit s vlastním rozpočtem; **vztahové faktory** jako např. rozpad rodiny, konflikty mezi členy rodiny, sexuální zneužívání, osamělost; **osobní faktory**, které se vyznačují mentálním, tělesným a smyslovým postižením, určitou chorobou, invaliditou, nesamostatností, ale také alkoholismem, hráčstvím, hazardem, závislostí i etnickou příslušností; a **faktory institucionální**. Zde se jedná např. o propuštění z ústavu, z vězení, úmyslné opuštění dětského domova, exil, migrace (Hradecká, Hradecký 1998: 17).

Další rozdělení může být na **individuální** nebo **strukturální** příčiny. Tyto faktory jsou rozděleny v širším rámci, chcete-li smyslu. Individuální faktory jsou zaměřeny na „(...) osobnostní charakteristiky a chování lidí bez domova, strukturální přístup je zaměřen na zkoumání příčin bezdomovství v širších sociálních a ekonomických souvislostech, jako jsou trh práce a trh s byty. Dělení příčin bezdomovství na individuální a strukturální se často stává díky zjednodušení celé problematiky terčem kritiky. Je zřejmé, že strukturální a individuální faktory od sebe nelze striktně oddělovat. Nezaměstnanost může vést k závislosti na alkoholu, stejně jako alkoholismus může vést k nezaměstnanosti“ (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 32).

Ovšem rozhodující dělení příčin bezdomovectví, které je nejvíce používáno, je na **objektivní a subjektivní** příčiny.

Faktory **objektivní** jsou srovnatelné se strukturálními příčinami. Můžeme zde zařadit sociální politiku státu, dodržování lidských práv, sociální zákonodárství, respektování práv a rovných příležitostí, právo na vzdělanost, na sociální ochranu, na zabezpečení ve stáří, na začleňování mládeže na trhu práce, ale patří zde i boj s nezaměstnaností, s kriminalitou, problémy menšin, xenofobie, migrace (Hradecká, Hradecký 1996: 43).

Zato příčiny **subjektivní** jsou ovlivněny jedinci, kteří mají problémy ve své rodině, samy se sebou, s různými společenskými skupinami nebo také komunitami, jedná se ale nejenom o tyto problémy. Můžeme tyto faktory rozdělit do čtyř kategorií:

1. Problémy z **materiálního** úhlu pohledu, kdy jedinec ztratil bydlení nebo má velmi nejisté bydlení, je ve stavu dlouhodobé nezaměstnanosti s nezajištěnými příjmy, k tomu je zadlužen. Toto je extrémní případ materiálního nedostatku. Také zde můžeme zařadit problémy s neschopností obhospodařování vlastního rozpočtu, ale také se může stát určitá tragická událost v rodině, což je problém, jenž také patří do materiální kategorie subjektivního faktoru dělení příčin bezdomovectví (Hradecká, Hradecký 1996: 43; Pavelková 2007: 19).

2. Zde patří příčiny **vztahové**, jež zahrnují změny struktury v rodině, porušené vztahy mezi rodiči a dětmi, mezi partnery, patří zde také rozvod rodičů, sexuální zneužívání, znásilnění, osamělost, diskriminace ženy, násilí

v rodině, ale můžeme zde zařadit i problémy v komunitě, ve které se jedinec pohybuje (Hradecká, Hradecký 1996: 44; Pavelková 2007: 19).

3. Další kategorií jsou faktory **osobní**, do kterých řadíme např. mentální retardaci jedince, duševní či tělesnou chorobu osoby, invaliditu, alkoholismus, hráčství, hazard, sociální nezralost. Dále nesamostatnost jedince, ale i etnickou příslušnost osoby (Hradecká, Hradecký 1996: 44; Pavelková 2007: 19-20).

4. Poslední kategorií, která patří do příčin subjektivního hlediska bezdomovectví, je skupina problémů **institucionálního** rázu. Zde řadíme problémy po propuštění z ústavu, z vězení, po opuštění z dětského domova a z etopedických zařízení (Hradecká, Hradecký 1996: 44; Pavelková 2007: 20).

5.1 Faktory subjektivní

Jak jsme zmínili v předchozí kapitole, jedná se o problémy v rodinných, osobních věcech, které ještě mohou podpořit nesnáze v materiálním kontextu. Faktory subjektivního rázu jsou problémy s city, emocemi a jejich součástí je frustrace a deprivace osobnosti. Často se jedná o matku s dětmi, která nemá vlastní domov, nemá vlastní zázemí a je tak odkázána na pomoc azylových domů a ubytoven. Ale patří zde i osamocené deprivované a frustrované osoby, které již spadly do spárů bezdomovectví.

Příčin a rizikových faktorů, které jsou spjaty s bezdomovectvím, je mnoho. „Ne každý kdo zažije dále popsané situace, se musí stát bezdomovcem, ale ony mohou výraznou měrou k bezdomovství přispět, zvláště pokud se navzájem kombinují (Randall a Brown dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46]). Tito autoři se dále také domnívají, že spouštěcím mechanismem bezdomovectví je chudoba a tak lidé, kteří nejsou chudí, se mohou ubránit bezdomovectví, a to i když jsou vystaveni za život několika různým osobním životním krizím. Dalším důležitým faktorem je nezaměstnanost, která je společná pro velkou většinu bezdomovců (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46).

Další faktory, které jsou podepřeny výzkumy (Jones, Evans, Randall a Brown dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46]) „(...) zahrnují:

- sexuální a psychické zneužívání v dětství nebo dospívání;
- rodinné spory a rozvraty;
- pozadí péče místních autorit;
- delikventní chování a/nebo zkušenost s vězením;
- předchozí služba u armády;
- nedostatek sociálně podpůrných sítí;
- dluhy, nezaplacené nájemné nebo hypotéky;
- neshody v sousedství;
- zneužívání drog a alkoholu;
- vyloučení ze školy a nedostatek kvalifikace;
- problémy s duševním zdravím;
- špatné psychické zdraví“ (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46).

Tito autoři dále poukazují na to, že „(...) stejně jako mohou být tyto faktory determinanty bezdomovství, tak může naopak bezdomovství tyto situace evokovat, například delikventní chování nebo zneužívání drog a alkoholu“ (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46).

Do spouštěcích mechanismů, tedy události, které mohou odstartovat ztrátu domova a přístřeší, můžeme zahrnout:

- „odchod z domu rodičů po hádce
- manželský nebo partnerský kolaps
- ovdovění
- opuštění péče
- opuštění vězení
- ostré zhoršení duševního zdraví nebo zvýšení zneužívání alkoholu a drog
- finanční krize spojená s růstem dluhů
- vystěhování z nájemního nebo vlastněného bytu“ (Anderson, Evans, Randall a Brown dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 46]).

5.1.1 Vztahové faktory

Základním prvkem, který patří do tohoto faktoru, je rodina. Co je rodina? Dle Možného se jedná o tři pohledy na rodinu. Tím prvním pohledem je

rodina tradiční, kde role byly velmi hierarchizované, autorita otce byla jasná a zřejmá, a kde náboženství hrálo velkou roli. Druhý pohled na rodinu poukazuje na to, že moderní rodina se posunula do nukleárního, manželského charakteru, kde hlavní role byly segregované a komplementární. Hlavní role v rodině zastával otec, ale již i matka a autorita se zde skláněla před demokratickými metodami řízení. Třetím pohledem na rodinu je postmoderní stanovisko, které zastává názor, že struktura v rodině je velmi individualizovaná a základní funkcí v rodině je citový vztah příslušníků (Možný 2006: 23).

My se budeme zabývat rodinou nukleární, chcete-li patrilinéární nebo také manželskou. Tato rodina se skládá z otce, matky a dětí – toto je základní stavební kámen rodiny.

Hradečtí mluví o tom, že „tradiční obraz rodiny v minulosti vyžadoval monogamní formu soužití muže a ženy majících po sňatku děti, přičemž muž automaticky zaujímal postavení živitele rodiny. Tento typ rodiny je na ústupu. Dnešní rodina je pluralistická, má více podob. Partneři si nyní sami určují, jakou formu bude mít jejich vztah a jakým směrem se bude ubírat“ (Hradecká, Hradecký 1996: 49-50). Dále dodávají, že se zastaralý model tradiční rodiny mění a lze tak pozorovat úbytek úplné rodiny v populaci. Pouze třetina rodin je úplných, zbytek jsou většinou rodiny jednorodičovské, nebo rodiny nekompletní, které mají ve svých řadách příslušníky tří i čtyř generací (Hradecká, Hradecký 1996: 50).

Pro náš rozbor je nejdůležitější **nefunkční rodina**. To je rodina, ve které je velmi vysoký výskyt alkoholismu u jednoho či u obou partnerů. Je to rodina, kde existuje psychická porucha u otce či matky, a tak je dítě buď zanedbáváno, nebo týráno ze strany matky, nebo celé rodiny (Hradecký 1998: 9).

Další skupinou, která se dnes objevuje a je podstatná pro rozlišení a pochopení problematiky faktorů, které vyvolávají vznik bezdomovectví, je deformovaná nebo **neúplná rodina**. Jedná se o svobodné rozvedené matky a otce, kteří se starají o vlastní dítě. Zde se jedná také o rodinu, kde otec nebo matka je nevlastní. Ale můžeme zde také mluvit o tzv. kvazirodinách, které se vyznačují volnými svazky dvou lidí, jež spolu neuzavřeli manželství, ale přitom se de facto jedná o rodinu, protože jsou v ní i děti. Volné svazky jsou

velmi proměnlivé, co se týče jejich dlouhodobé perspektivy (Hradecký 1998: 9).

Hradecký dodává, že riziko propadnutí do bezdomovectví je u žen, které se samy starají o domácnost s dítětem daleko větší než u úplných domácností. „(...) největšímu riziku bezdomovství je vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. Také v rodině jednorodičovké hrozí rychlé upadnutí do bezdomovství. Vezmeme-li jako referenční vzor riziko, kterému je vydán manželský pár (s dětmi nebo bez nich), riziko osob izolovaných je 4 x větší a riziko rodin jednorodičovských je až 17 x krát větší“ (Hradecká, Hradecký 1996: 50).

V současnosti se již běžně mluví v oblasti sociální práce o **rizikové rodině**. Tento termín tedy poukazuje na rodiny, kde jsou alkoholismus a drogy běžnou součástí chodu domácnosti.

Současná rodina se dostává vlivem několika faktorů do krize. Sociologové mluví o tom, že se počet manželství snižuje, snižuje se také počet dětí v rodině a rozvodovost je na velmi vysoké úrovni. Můžeme zde také zařadit i rodiny imigrantů, ale i rodiny, kde je dítě velmi zanedbáváno. Hradečtí k tomu dodávají: „(...) rodiny s problémem jakékoliv tenze, s nepřátelskou interakcí a s narušenou funkcí patří k těm rodinám, jejichž členové jsou často v nebezpečí upadnout do fenoménu bezdomovství“ (Hradecká, Hradecký 1996: 50). Dále dodávají, že k nim patří hlavně:

- a) „rodiny s dospělým alkoholikem,
- b) Rodiny se členem rodiny závislým na drogách,
- c) rodiny s dospělými či mladistvými delikventy,
- d) rodiny s členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem,
- e) rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou,
- f) rodiny se zanedbávanými dětmi,
- g) rodiny s týranými dětmi,
- h) rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi,
- i) rodiny svobodných matek,
- j) rodiny rekonstruované,
- k) rodiny romské,

1) rodiny migrant a rodiny hledající exil“ (Hradecká, Hradecký 1996: 50).

Problém rizikových rodin je základním problémem, který je ústřední v poznání příčin fenoménu bezdomovectví. Pokud selže výchovná funkce rodiny, je pouze otázkou času, kdy se jedinec ocitne buď v některém z ústavů státní sociální péče, nebo přímo na ulici bez domova. Zde tedy vycházejme z předpokladu, že rodina je základem společnosti. Pokud ve společnosti nefunguje rodina, existuje zde velký problém (Hradecká, Hradecký 1996: 50).

V současnosti se velmi mluví o krizi tradiční rodiny. Úpadek tradičního způsobu rodinného života se pojí s několika faktory. Zejména s postupným individualismem ve společnosti, s rozmachem industrialismu a v neposlední řadě také s kariérismem a blahobytem. Mluví se o orientaci na osobní životní standard a obohacování sebe sama, a to má za důsledek, jak hezky napsal Hradecký, „(...) oči dětí duševně retardovaných a poškozených, má chlípná ústa zvrhlosti a zla všeho druhu, má tvář hladu, bídy a neštěstí. Je naším druhem, společníkem, který nás sleduje ve stínu a odpočívá ve všech traumatech demoralizované společnosti“ (Hradecká, Hradecký 1996: 51).

Tato krize rodiny vytvořila jev rizikové rodiny, která tak často neplní své základní funkce. Nedostatečná výchova v této rodině se později velmi negativně projeví v dalším životě příslušníků této rodiny a zejména dětí, které jsou nedbale socializovány. Tyto děti mnohdy nepoznají lásku, mateřskou lásku, která je jedním ze základních citů v socializaci. Nepoznají zájem a starostlivost od těch nejbližších, a tak mnohdy tyto děti končí v dětských domovech a nejrůznějších ústavech sociální péče. Samozřejmě musíme také říci, že citová deprivace se později projeví v chování dětí, v nervové nestabilitě jedince a v pocitu méněcennosti – což přináší pro společnost neblahé důsledky. Pouze polovina obětí zneužívání je spokojena se svým životem, oproti celým 75% žen, které se nestaly oběťmi a které jsou spokojeny se svým životem (Haasová 2005: 15).⁵

⁵ Na krizi rodiny ze sociologického hlediska můžeme poukázat z hlediska rozvodovosti ve společnosti. V současnosti vysoká míra rozvodovosti, která se v ČR vyšplhala až k cca 50%, kde neustále osciluje, vytváří velkou populaci jednočlenných rodin, deprivovaných a osamocených dětí (Možný 2006: 214).

Manželský rozpad je jedním ze základních spouštěcích mechanismů bezdomovectví. Výzkumy ukázaly, že nejvíce domov opouštějí mladí lidé, kteří se před tím nějakým způsobem pohádali s rodiči. Jsou to jedinci, kteří opouštějí institucionální péči z důvodů neshod s nevlastním rodičem, ale jsou to i ti, kteří museli snášet sexuální zneužívání a násilí ze strany rodičů. Tito jsou mezi mladými bezdomovci nejvíce zastoupeni (Hendessi, Caskie, Kirbuz, Huston a Liddiard, Jones dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 58]).

Ale je také faktem, že vztahy mezi rodiči se mohou velmi zlepšit, pokud si tento mladý bezdomovec, s ještě dostatečnými kontakty na rodiče, sežene vlastní bydlení. Poté mohou mnohdy počítat s tím, že určitá neformální pomoc od rodičů opět může nastat (Fitzpatrick, Huston dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 58]).

Dle Smitha, který se zabíral zejména rodinným zázemím mladých bezdomovců, by se mělo spíše než na rozpad rodiny poukazovat na rodinnou strukturu, ze které pocházejí tito bezdomovci. Zjistil, že mladí bezdomovci opouštějí rodinu zejména kvůli trestným činům, kriminalitě a zapletení do prodeje drog. U dívek se jednalo spíše o přízeň větší k jejich příteli než k rodičům. Většinou šlo o důsledek střetů a konfliktů s rodiči a většina těchto případů obsahovala i případy psychického a sexuálního zneužívání (Smith dle [Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 58]).

Pojďme se nyní zabírat dítětem v rodině. Dítě se potřebuje učit smyslu pro pořádek, kázeň a sebedisciplíně. V dítěti musíme pěstovat pod vedením rodičů talent, emoce, pracovitost a tak tvarovat celou osobnost toho jedince již od nejútlejšího věku. Socializace je základním kamenem k tvarování kvalitní osobnosti (Hradecká, Hradecký 1996: 51). Ovšem musíme dodat, že nikdo z nás si nemůže vybrat rodinu, do které se narodí. Bohužel tak jsou děti mnohdy „nekvalitně“ socializovány a v určitých případech nejsou takřka vůbec socializovány, což má za následek zaostalou osobnost, která má velký potenciál stát se později bezdomovcem. Pokud se tedy v primární socializaci člověk nekultivuje, v sekundární a terciární socializaci se již toto manko nedohoní.

Sociologové a psychologové poukazují na fakt, že příčin rizikových rodin a jednotlivců je mnoho. Je to velmi komplexní problém. Výzkumy poukazují na to, že mnohdy ani nemůžeme zaznamenat a postřehnout určité

faktory. Mnohdy se „(...) projevují v skrytých konfliktech dusivého a pálivého ticha mezi rodiči, nebo denními hlučnými scénami provázenými slovními výpady, křikem a dokonce násilím, vsadí dítě do žaláře viny, slabosti, hrůzy a utrpení. Traumatizující zážitky dítěte otřásají jeho sebejistotou a sebedůvěrou, dávají mu pocit osamění, úzkosti z následujícího dne, studu a sebeobvinění“ (Hradecká, Hradecký 1996: 52). Tyto zaryté zkušenosti z výchovy v dítěti zanechají spousty negativních emocí, které se s ním vlečou po další části jeho života. Dítě s těmito negativními zanechanými stopami z dětství bojuje, je ale citově vyprázdněno. Mnoho těchto dětí tak končí v ústavech sociální péče a později se z mnoha stanou delikventi (Hradecká, Hradecký 1996: 52).

Viděli jsme, že vztahové faktory se pojí s rodinou jako základem pro úspěšné socializování jedince. Bohužel se socializace, zejména ta primární mnohdy nezdaří. Není to jenom vinou dítěte, jenom vinou rodičů či příbuzných a přátel rodiny, ale jedná se zde o velmi komplexní problém, na který bychom měli nahlížet z několika stran. Použití imaginace a určitých hledisek je zde nasnadě, a tak můžeme říci, že rodina je složitý sociální útvar, jenž stojí v popředí subjektivních vztahových faktorů vzniku bezdomovectví.

5.1.2 Materiální faktory

Uspokojit základní životní podmínky pro náš život je podstatným prvkem, který nás popohání k získávání materiálních potřeb. Tyto potřeby jsou nedílnou součástí naší každodenní existence. Každý z nás denně získává prostředky pro naši další existenci, kdybychom zanevřeli na získávání těchto prostředků, mohli bychom se ocitnout, jak se to stalo mnoha lidem, na ulici bez střechy nad hlavou, a tak se každodenní pílí snažíme tento „materiál“ získávat.

Ovšem nastanou situace, kdy se v našem životě objeví krizové prvky, proti kterým máme pouze malou obranu, a to mnohdy končí životem bez domova. Může se jednat o nezaměstnanost, která nás postihne nejednou za život, ale může se také jednat o ztrátu bydlení z nějaké příčiny. Dále do materiálních faktorů řadíme nejisté bydlení, dlouhodobou nezaměstnanost, zadluženost, ale

i tragickou událost ve formě ztráty živitele (Hradecká, Hradecký 1996: 43-44, 67).

Nezaměstnanost zasahuje do všech oblastí společnosti – jedná se o komplexní problém. S nezaměstnaností stoupá počet kriminálních případů a objevuje se tak řada velmi naléhavých patologických jevů. Postihuje zejména marginalizované skupiny obyvatelstva. Tyto skupiny tlačeny do znevýhodněných pozic, a tak je nezaměstnanost postihuje velmi často. Tito jedinci mají většinou nedostatečné vzdělání a kvalifikaci, kde marginalizace nabývá velmi často podob diskriminace a ponižování lidského jedince (Haasová 2005: 16).

Ztráta zaměstnání a zejména její dlouhodobá forma je nedílnou součástí bezdomovecké kultury.⁶ Jak dodává Mareš: „V procesu masové nezaměstnanosti se zvýraznily některé tendence. Je to extrémně nerovnoměrná distribuce nezaměstnanosti, koncentrovaná do určitých skupin populace, jejichž materiální i nemateriální zdroje byly vždy limitovány, a to i v těch nejlepších časech. Především to však je růst podílu osob nezaměstnaných dlouhodobě. Dlouhodobá nezaměstnanost rostla v posledních letech spolu s růstem nezaměstnanosti, ale zatímco celková míra nezaměstnanosti nyní klesá, podíl dlouhodobě nezaměstnaných v celku nezaměstnanosti se dále zvyšuje“ (Mareš 2002: 46).

V případě dlouhodobé nezaměstnanosti je potřeba vzít v úvahu, že nejvíce postihuje:

- dlouhodobě zaměstnané, nepružné, neflexibilní pracovníky (zde je potřeba uvést, že čím stabilnější a dlouhodobější pracovní poměr pracovník před ztrátou měl, tím více se mu hůře shání další práce);
- osoby s nízkým vzděláním, které jsou velmi nekvalifikované (jedná se zejména o nekvalifikované ženy);
- osoby, které mají určitý druh handicapu, který se navíc pojí s nakumulovanými osobními problémy;
- příslušníky imigrantů a etnických minorit (jde o spojení s ostatními handicapu – kvalifikačními a vzdělanostními);

⁶ Dlouhodobou nezaměstnaností rozumíme jedince, který je nezaměstnaný více než 1 rok (Mareš 2002: 46).

- obyvatele zaostalých a venkovských oblastí, které jsou vzdáleny od centra kvalitních pracovních příležitostí;
- osoby zdravotně postižené;
- mladé problémové jedince, mladistvé (Mareš 2002: 47).

Dlouhodobá nezaměstnanost v současnosti postihuje celou řadu nezaměstnaných. V USA a Kanadě postihuje z celkového počtu nezaměstnaných 7% jedinců. V Austrálii je to 23%, v zemích EU je to až 40% z celkového počtu (Mareš 2002: 46).

Zatímco před a po druhé světové válce byla tato nezaměstnanost takřka nulová, v současnosti se týká velké části populace. Můžeme říci, že se jedná o sociálně politický problém. „Obecně řečeno: čím déle jsou lidé bez zaměstnání, tím menší mají naději práci opět najít. Roste i průměrná délka jednotlivých případů dlouhodobé nezaměstnanosti. Lze to vyčíslit již z růstu podílu osob nezaměstnaných déle než 2 roky v celku nezaměstnaných“ (Mareš 2002: 46).

Spousta dlouhodobě nezaměstnaných se poté, co nemůže najít práci a ocitla se na ulici bez domova, se snaží najít alespoň určitou práci, která ale bývá většinou špatně placena. Uchylují se tak na černý trh, kde nelegální práce zaměstnává spousta imigrantů a bezdomovců, kteří mají zájem na tom, získat alespoň nějaké finance na obživu. Jedná se zejména o příležitostnou práci, a to bez jakéhokoliv právního podkladu či dohody o práci.

Tito marginalizovaní lidé mohou být celé sociální kategorie či skupiny, ale může se jednat i o jednotlivce. Mohou to být ženy s dětmi, mladiství či staré osoby. Většinou jsou to ale velmi nekvalifikované osoby a příslušníci etnických minorit. „V řadě případů se tyto charakteristiky sčítají: např. příslušníci etnických minorit mívají obecně nízkou kvalifikaci. V České republice je to konkrétní případ Romů, u nichž se sčítají nízká kvalifikace a (z hlediska potřeb trhu práce) malý lidský kapitál, pracovní nespolehlivost (ať již faktická, nebo jako součást jejich stereotypu) s rasistickými postoji (diskriminace) části zaměstnavatelů“ (Mareš 2002: 65).

Mnoho bezdomovců, kteří žijí v ČR, jsou tedy příslušníky romského etnika. Většinou nemají trvalé bydliště a střídají jeden

azylový dům za druhým. Vyhýbají se úřadům a úředníkům. Přijímají příležitostné práce a mnohdy se dostanou do závislosti na svém zaměstnavateli (děje se tak zejména u slabších osob). „V extrémních případech, nikoliv však ojedinělých, se tento vztah podobá nevolnictví, kdy bezdomovec pracuje i několik měsíců jen za stravu, ubytování a sliby budoucího výdělku, nejčastěji na stavbách, v pohostinských provozovnách nebo u kolotoče. Vymanit se z takové závislosti pak bývá nesnadné a bolestivé. Dlouhodobým stigmatem popsaného způsobu obživy, který však postižení nedovedou dohlédnout, je absence sociálního a zdravotního pojištění a z toho vyplývající nezajištěné stáří či nemoc“ (Hradecká, Hradecký 1996: 48).

Je také faktem, že pokud bezdomovec nemá trvalé bydliště, přichází tak o spoustu výhod, které plynou z registrace na úřadu práce. Nezíská nárok na podporu v nezaměstnanosti (pokud na ni vůbec nárok má), ale nemůže se také zúčastňovat rekvalifikačních kurzů, které by mu mohly pomoci v hledání kvalitní práce (Hradecká, Hradecký 1996: 49).

Celkově tedy můžeme říci, že nízká úroveň kvalifikace či vzdělání a ztráta trvalého bydliště vede k velmi nejistému hledání práce.

Ztráta bydlení úzce souvisí se ztrátou zaměstnání. Pokud máme nejistou práci, která nám neposkytuje dostatečné finanční prostředky k tomu, abychom mohli zaplatit naše bydlení, není jiná možnost, než opustit takové bydlení a jít jinam. Mnohdy ale není možnost, usídlit se v jiném ubytování, a tak musí jedinec volit poslední záchrannou možnost, a tou je azylový dům nebo jiné podobné zařízení pro ubytování sociálně slabých marginalizovaných jedinců v populaci.

Celkově se v současnosti poptávka po nových bytech zvýšila s tím, jak neúměrně roste počet jednočlenných domácností. Tento trend také souvisí s vysokou mírou rozvodovosti a stárnutím populace jako takové, ale také s tím, jak lidé v současné společnosti mají chuť žít samostatně bez partnera, pouze v kohabitaci nebo nesezdaném soužití.

Dle předpokladů bude ve Velké Británii v roce 2016 dalších 4,4 milionů domácností, ale z toho bude 3,5 milionů jednočlenných (Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 32-33).

Mnoho lidí se uchyluje do ubytoven, azylových domů, ale i do holobytů, a to zejména po nezaplacení nájemného. Příčiny nezaplacení nájemného mohou být nejrůznějšího charakteru, např. se může jednat o neschopnost obhospodařovat rodinný rozpočet, stejně jako může jít o alkoholismus a závislost na alkoholu, do toho všeho můžeme sloučit krizi v rodině a nízkou inteligenci příslušníků rodiny. Tito lidé se po těchto příčinách dostávají do holobytů, kde se v jedné místnosti dělí o bydlení s několika dalšími příslušníky bytu (Hradecká, Hradecký 1996: 47).

Další z možností je bydlení u přátel a kamarádů. Mnoho jedinců, kteří ztratí nárok na vlastní byt, se uchyluje k takovéto možnosti, a to většinou na dobu určitou. Na čas tak získají možnost dát si svůj život do pořádku, pokud se tak ale neděje, je faktem, že tito jedinci jsou velmi potencionálními osobami, které končí v nízkoprahových centrech a ubytovnách pro sociálně slabé občany (Hradecká, Hradecký 1996: 47).

Jednou z posledních možností jak se ubytovat, je bydlení ve squatu. Je to dle současných platných norem a zákonů bydlení nelegální, avšak nemůžeme s jistotou říci, že se jedná o nocleh nelegitimní. Jedná se ale o nejisté a dočasné ubytování (Hradecká, Hradecký 1996: 47).

5.1.3 Osobní faktory

Zde se jedná zejména o sortu lidí, kteří mají nějaká zdravotní postižení, jedná se o ty, kteří jsou mentálně a tělesně postižení, ale patří zde i alkoholici, hazardní hráči a invalidní osoby.

Osoby se zdravotním postižením jsou mnohdy pacienti propuštění z psychiatrických léčeben, kteří nejsou hospitalizovaní, ale kteří by

tuto hospitalizaci nutně potřebovali. Zejména se jedná o jedince, kteří byli po roce 1989 propuštěni, které nemůže proti jejich vůli nikdo zadržovat v léčebnách. „Pokud tito lidé nemají vhodné zázemí, nejsou si schopni udržet zaměstnání, zajistit si sociální dávky a ocitají se tak na ulici“ (Haasová 2005: 18). V současné době se jedná zejména o neurotiky. Jejich počet se zvyšuje. Tito lidé potřebují zejména navrácení pocitu sebedůvěry (Haasová 2005: 18).

Duševnímu zdraví bezdomovců se věnoval výzkum DETRu, který ukázal, že lidé spící v noclehárnách a hostelech byli 8krát a lidé spící na ulici dokonce 11krát více postiženi duševními nemocemi než ti lidé, kteří bydlí v běžném ubytování (rodinný dům či byt) (Bines dle Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004: 32-33).

Nejenom duševní postižení, ale taky tělesné postižení může vést až k životu bez domova. Toto postižení je zcela jasně vnímáno veřejností, a tak se tyto mnohdy stigmatizované osoby velmi těžce s tímto handicapem vyrovnávají. Mezi bezdomovci je velké procento těch, kteří takové postižení mají. Pobírají částečné či plně invalidní důchody. Jejich zdravotní stav není nejlepší a je ovlivněn špatnými hygienickými podmínkami. K tomu můžeme mnohdy přičíst nadměrnou konzumaci alkoholu a špatné stravování. Tito bezdomovci jsou na tom z hlediska hledání zaměstnání nejhůře. „(...) snadno podléhají nejrůznějším kožním onemocněním, tuberkulóze, infekcím, cirhóze jater, hepatitidě, onemocněním srdce apod. (Haasová 2005: 18).

Dle Hradeckého můžeme definovat tyto jedince (tělesně a duševně handicapované) jako „ubohé a slabé, chatrné a oslabené (...)“ (Hradecká, Hradecký 1996: 61). Tito jedinci tak nemají kvalitní životosprávu, nemohou se ani v kontextu života na ulici vyvarovat škodlivým vlivům, které působí na jejich zdraví. K tomu můžeme přičíst i velmi nekvalitní hygienické zásady a v neposlední řadě také to, že tito jedinci mají sice všeobecné zdravotní pojištění, ale s tím, že se nemohou prokázat platným potřebným dokladem u lékaře, a tak je jejich

zdraví víceméně ohroženo i z tohoto hlediska (Hradecká, Hradecký 1996: 61).

Musíme zde ale dodat, že člověk se může stát bezdomovcem z důsledku, ale i z příčiny určitého zdravotního omezení, a tak se epileptik může stát z příčin zhoršujícího se stavu, chudoby a nedostatku péče o jeho osobu bezdomovcem, ale i jedinec, který se stane bezdomovcem, může mít poté stále se zhoršující zdravotní stav, až jej život bez domova přivede k velmi špatnému zdraví. Může se stát, že jej tento život přivede až k psychosomatickým poruchám apod. (Hradecká, Hradecký 1996: 63).

Statistiky poukazují na fakt, že bezdomovci mají daleko horší zdravotní stav než majoritní společnost. Např. v Německu mají bezdomovci o 10 let nižší naději na dožití než běžná populace, v Praze má 80-90% bezdomovců, kteří hledají pomoc, ve větší či menší míře zdravotní postižení, chronickou či akutní chorobu. Tyto zdravotní handicapy velmi ztěžují návrat do běžného života společnosti (Hradecká, Hradecký 1996: 63).

Alkoholismus a drogová závislost jsou také jedněmi z velmi závažných příčin, díky kterým se jedinec může dostat až do situace, kdy se ocitne bez přístřeší a na ulici. Alkohol a drogy, jak je známo, způsobují sociální, psychické a duševní problémy a poruchy, které představují v životě člověka závažná onemocnění (Hradecká, Hradecký 1996: 63).

Alkohol zhoršuje vztahy v rodině, postupně tak jedinec ztrácí pozici v rodině a většinou také samotnou rodinu. Přátelé se od něj odvrací, a později tak nastává „kultura pijáctví“. Jedinec odchází z domova a je finančně často nezajištěn. Hrozí mu tak bezdomovecký život se zřejmým stigmatem.

Alkoholové závislosti podlehne pouze 3-4% populace, ale pokud bychom měli mluvit o nadměrném pití alkoholu u bezdomovecké

„populace“, dostali bychom se k velmi vysokému procentu (Hradecká, Hradecký 1996: 64).

Francouzský sociolog Patrick Gaboriau, pojmenoval bezdomovecký způsob života *kulturou veřejného prostranství*. Bezdomovec, i když ztratil styky s rodinou a přáteli, hledá své místo v současné společnosti. Snaží se žít podobným životem jako spousta jiných sociálních skupin. Tento jedinec má opěrné body, dle kterých se každý den řídí. Jedná se o orientační body, a tak i když je vyloučen z života majoritní společnosti a znevýhodněn, hledá si „normální“ život a snaží se tak udržet svou normalitu, snaží se dělat to, co dělají všichni (Gaboriau 1993 dle [Hradecká, Hradecký 1996: 64]).

Gaboriau se tak dle jeho teorie snaží vysvětlit, proč se bezdomovec většinou stává i velkým pijákem. Nabízí nám „(...) interpretaci kultury vína či piva“. Bezdomovec žije touto ‚kulturou‘, která se organizuje okolo láhve, spolčnice neštěstí jeho trápení a bídy. Společensky opilství sice omezuje a zužuje jeho možnost znovupřijetí, nicméně oplátkou mu otevírá mentální svět. Zcela nepřirozeným způsobem alkohol usnadňuje druhotné, originální a rozdvojené vnímání osobě, která své denní strádání může strávit v malé, časově omezené veselosti, veselosti opilce. Pití ničí sice život, usnadňuje však přežít právě tento den“ (Gaboriau 1993 dle [Hradecká, Hradecký 1996: 64]).

Alkoholici jsou starší než drogově závislí a toxikomani. Jedná se většinou o věkový rozdíl 15 až 20 let, který je vyšší u „pijanů“ (Hradecká, Hradecký 1996: 64).

Drogově závislí a toxikomani jsou většinou tedy mladší než alkoholici, a tak můžeme říci, že 80% bezdomovské populace mladšího věku přiznává, že dříve či později okusilo nebo požívá drogu či omamnou látku. Nejčastější drogou, která je mezi bezdomovci používána a brána je pervitin a marihuana. Drogami, které se takřka vůbec mezi bezdomovci neobjevují, jsou braun, heroin a kokain. Ovšem mnoho bezdomovců požívá toluen v podobě čichání z různých lepidel a

ředidel. Toluen je finančně celkem dostupnou látkou, je tedy nasnadě, že se stal dostupnou látkou i pro bezdomovce (Hradecká, Hradecký 1996: 64).

Jedná se o celé organizované skupiny jedinců, kteří přebývají mnohdy v přechodných bytech, kde se např. pervitin vyrábí. Tito závislí na psychoaktivních látkách si drogu sami vyrábí a je velká pravděpodobnost, že se tato látka stala jejich denní součástí.

5.1.4 Institucionální faktory

Tyto příčiny se týkají jedinců, kteří museli opustit určitý ústav, vězení či např. dětský domov. Jednoduše se to týká všech těch, kteří byli propuštěni z institucionální sociální nebo jiné péče.

Jedinci, kteří byli propuštěni z vězení, se často nemají kam uchýlit, a to z důvodu přerušení sociálních vazeb s rodinou či přáteli. Mnozí z takto propuštěných mužů či žen se ocitá na ulici. Ač mělo právě vězení napravit vězně do té „správné“ podoby, která je vhodná pro život ve společnosti, není tomu mnohdy tak. Vězeň je institucionalizován právě vězeňským životem, a to znamená, že v majoritní společnosti prakticky nemá místo. Mnoho těchto propuštěných osob se tak uchyluje do nízkoprahových center či do péče azylových domů. Ač tito lidé mají určitou perspektivu, právě propuštění je deklasifikuje do života bez domova. Vězení je samo o sobě velmi trpkým životem, který tedy zpřetrhá rodinné vazby. Dlouhá vazba a ještě delší výkon trestu u člověka velmi podlomí sebevědomí, a tak se jedinec velmi záhy po propuštění stává nejistým, co se týče svobodného rozhodování v majoritní společnosti. „Pokud bývalého vězně nikdo nečeká, jeho existence ponese velká rizika, která budou mnohdy nad jeho síly. Bez finančních prostředků nebo jen s nepatrnou sumou, s potvrzením o propuštění z výkonu trestu, vydává se tento svobodný člověk na cestu civilního, jemu tolik už cizího, života“ (Hradecká, Hradecký 1996: 61). Tento člověk dále zjišťuje, že si musí zajistit

občanský průkaz, spoustu dokladů potřebných pro žití ve společnosti, zjišťuje, že nemá, kde spát v noci, že si musí zajistit ubytování, stravu a lepší šatstvo. To je mnoho překážek, které se postaví do cesty propuštěným z vězení. K tomu se ještě přidává nervozita a strach ze změny ve společnosti po dobu, kdy byl ve výkonu trestu. Obchody, městský ruch a tramvaje jezdí jinak, spoustu toho, co znal dříve, je již jinak. Zatímco, bývalý vězeň si odpykával dobu trestu, tam za zdi se změnila společnost ve spoustě věcí. Spousta vězňů, kteří nezvládají odolávat překážkám, končí v nejlepším případě v azylových domech a ubytovnách (Hradecká, Hradecký 1996: 61).

Další velkou skupinou bezdomovců jsou mladiství, kteří opustili dětský domov či výchovný ústav po dovršení 18 let věku. Musíme říci, že tito jedinci „(...) nejsou vůbec připraveni na samostatný život ve společnosti a mnohdy končí na ulici. Velká část bývalých klientů ústavních zařízení se v dalším životě potýká s nejrůznějšími potížemi, které často souvisejí s návykem na režim v ústavech. Nedůvěřují společnosti, která je za zdi těchto zařízení zavřela“ (Haasová 2005: 20).

Etopedická zařízení, dlouhodobé léčebné pobyty ve zdravotnických zařízeních či pobyt ve vězení tedy můžou jedinci změnit jeho chování, jeho strategii. Člověk si navykne na způsob jednání v těchto zařízeních, a tak se chování tohoto jedince značně odlišuje od jednání v běžném životě. Toto riziko přijmutí způsobu života výše zmíněných institucí se často stává lidem, kteří mají určitou duševní chorobu a po propuštění z léčeben nejsou schopni se přizpůsobit běžným životním podmínkám na samostatný život. Často tak rezignují na nutné potřeby k životu. „Buď žijí sami, nebo se sdružují se stejně žijícími jedinci, či vytváří skupinu lidí, ovšem nikdy ne příliš početnou. Čím déle pak žijí tímto způsobem života, tím snáze k němu přivykají, rezignují na jakékoliv změny, nic nechtějí, nečekají a často se domnívají, že ani nemá cenu se o nic pokoušet“ (Pavelková 2007: 22).

5.2 Objektívni příčiny

Jak jsme již dříve napsali, tyto faktory se tedy týkají dodržování lidských práv v daném státě, vzdělanosti a kvalifikace občanů, respektování rovných příležitostí na trhu práce, ale i např. korupce ve státní správě, usnadnění mobility při migraci za prací nebo také celkovou legislativou, která se zaobírá právním podkladem v kontextu trhu práce a zaměstnávání obyvatel. V neposlední řadě je třeba také nezapomenout i na bytovou politiku státu (zejména co se týče dostatku bytů pro populaci) a politiku zaměstnávání obyvatel (Hradecká, Hradecký 1996: 43).

Co se týče dodržování lidských práv v České republice, musíme říci, že náš stát patří do instituce Evropské Unie. Existuje nepřeberné množství právních podkladů, které zasahují do tohoto dodržování. Základním podkladem je Listina základních práv a svobod – ta je primárním dokumentem a předpokladem pro dodržování těchto práv a svobod (Hradecký, Hradecká 1996: 19-20). Jedním ze základních předpokladů našeho státu je tedy demokratické uskupení ČR. A od tohoto předpokladu se odvíjí další práva a povinnosti, které nám ukládají nejrůznější dílčí zákony, ustanovení a normy, které byly vydány státními institucemi. Ovšem dodejme, že Ústava ani žádný ústavní zákon České republiky striktně nezaručuje právo na jakoukoliv formu bydlení. Je sice zaručeno právo na pomoc při zajištění základních životních podmínek, ale není definován přesně termín „základní životní podmínky“, a tak nemají bezdomovci ze zákona právo na bydlení (Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: online).

Dle Národního akčního plánu sociálního začleňování pro roky 2004-2006 se nejvíce problematickými objektivními příčinami staly:

- změny ve struktuře společnosti, a to zejména na trhu práce
- změny ve struktuře rodiny

- nedostatečný počet bytů či podpůrných bytů pro osoby sociálně slabé a pro jedince, kteří opouštějí ústavní zařízení (osoby se zdravotním postižením nevyjímaje) (Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006: online).

Trh práce nám přináší nejedno úskalí, co se týče nedostatku dostupných a kvalitních zaměstnání. Zejména musíme zmínit fakt, že ne vždy se nám pracovní příležitost zamlouvá, a tak je nasnadě, že žadatel o zaměstnání, který je zapsán na Úřadu práce, nemá zájem takovou práci dělat. Mnoho bezdomovců tak raději nedělá nic, nepracuje, není zaměstnáno legálně, než aby se zaměstnala ve velmi nevyhovujícím zaměstnání.⁷ Je faktem, že kvalita práce, která je bezdomovcům nabízena, je velmi podstatným kritériem při nástupu do určitého zaměstnání. Bezdomovecká populace je velmi složitou skupinou žadatelů o zaměstnání. Tito lidé, když už jsou zapsáni na Úřadu práce jako žadatelé o pracovní místo, musí pravidelně docházet na setkání s pracovníci, která vyhledává tyto místa. Pracovní místa jsou ale mnohdy neperspektivní a nekvalitní, a tak se mnoho bezdomovců raději živí a stravuje ilegálními činnostmi, jako např. krádežemi a nejrůznějšími lupy. Ovšem, je nutno říci, že se spousta bezdomovců nechává zaměstnávat na černém pracovním trhu.

Některé bezdomovkyně se živí prostitucí a sexuálními praktikami. Nemusíme dodávat, že mnoho z nich má poté zdravotní problémy. U mužů se jedná spíše o zaměstnávání „na černo“ u soukromých stavebních organizací a společností. Bezdomovec dostane velmi malou částku, co se týče ohodnocení jeho práce. Jak už jsme zmínili, mnohdy se tak stává závislým na svém zaměstnavateli.

Pokud bychom měli mluvit o právním podkladu, který bezdomovec dostane, jedná se zejména o dohodu o provedení práce. Z této smlouvy

⁷ Jak k tomuto jevu dodává Horáková: „Se zánikem málo kvalifikovaných pracovních míst bude třeba přizpůsobovat usídlenou část populace novým potřebám trhu práce tak, aby se nerozšířil okruh příjemců sociálních dávek“ (Horáková 2008: 9).

nevyplývá zaměstnavateli povinnost platit nemocenské pojištění (Hradecká, Hradecký 1996: 62).

Takřka každý bezdomovec si za svůj bezdomovský život jednou či vícekrát vydělával příležitostnou prací. Většinou se jedná o sezónní práce, např. v létě jde o sběry ovoce a zeleniny či o práce na stavbách. Ovšem tato příležitostná práce na černém trhu nepřináší do důchodového zabezpečení bezdomovce žádné finance, a tak se jeho další propad prohlubuje (Hradecká, Hradecký 1996: 62).

Vhodné zaměstnání je velmi podstatné. Může bezdomovce zajistit alespoň na určitý čas jeho života. Příjmy z výdělečné činnosti nebo popřípadě dávky ale mohou tohoto jedince zajistit také ze stránky sociální, a tak se může později bezdomovec dostat ze spirály nezaměstnanosti, což může vést až k pomalému návratu do běžného života.

Existují zde také finanční a sociální pomoc pro občany v mimořádně obtížných situacích. Poskytuje se jim výchovná a poradenská péče, ale také mohou dostávat věcné dávky, popřípadě peněžité dávky či bezúročné půjčky.

Ovšem mějme na paměti, že mnoho bezdomovců nečerpá tyto výhody. Spoustu z nich o těchto výhodách a dávkách neví, a tak nastávají problémy při čerpání sociálních dávek. Jak poukázali Huby a Whyley, nečerpání sociálních dávek je jednou z příčin, které prohlubují chudobu a exkluzi těch nejzranitelnějších (Huby, Whyley 1996 dle [Pavelková 2007: 36]).

Dalším, který také poukazuje na nečerpání sociálních dávek je Mareš. Ten ve své studii o sociálních kompetencích potřebných klientů říká, že mnoho lidí sice čerpá tyto dávky neoprávněně, ale existuje spousta lidí, kteří mají nárok na tyto dávky, ale nerealizují je. „Činí tak z důvodu nevědomosti (neví o svých právech nebo cestě jak je využít), nebo jim brání o sociální dávky žádat jejich hodnotový systém distribuce těchto dávek (neorientují se v něm a v neposlední řadě jím

mohou být, navzdory svému oprávnění, odmítnuty). Tak vedle neoprávněných příjemců a žadatelů sociálních dávek existují i lidé, kteří svá oprávnění na ně nerealizují“ (Mareš 2000 dle [Pavelková 2007: 37]). Přibližně 10 až 30% z oprávněných osob, které mohou pobírat sociální dávky, nepobírá tyto dávky, ale dodejme, že cca 50% příjemců dávky pobírá neoprávněně. Ovšem velký podíl osob, které dávky nepobírají, jsou ve stavu „informační chudoby“. Nemají žádné, nebo velmi strohé informace o tom, jak si tuto dávku zařídit. Velmi těžké je také vyrovnat se s komplexností celého systému dávek. Dostat se od oprávnění až k financím bývá pro bezdomovce či jedince, kteří mají zájem o dávku velmi složitý a nepraktický. Spousta lidí z bezdomoveckých skupin je negramotných. Může se ale také jednat o imigranty, kteří se nevyznají v systému dávek. Mareš dodává, že mnohdy dochází ke zpoždování podaných žádostí o sociální dávku (Mareš 2000 dle [Pavelková 2007: 37]).

Můžeme říci, že se zde jedná o neefektivní sociální stát, stejně tak můžeme říci, že jde o mechanismus prohlubování a udržování v chudobě ty jedince, kteří jsou pro společnost nepotřební (Atkinson 1984 dle [Pavelková 2007: 37]). Neefektivní stát v oblasti nejen sociálních dávek je tedy, jak jsme se mohli dozvědět, v mnoha případech také velkou příčinou udržování bezdomovců v chudobě.

Jedním z dalších problémů, který nastává, je změna trvalého bydliště bezdomovce. Hradecký poukazuje na to, že uplatnění nároků a práv v sociální oblasti se stává problémovým, když se bezdomovec pohybuje v oblasti, kde nemá trvalé a stálé bydliště. Mnoho bezdomovců se nezdržuje v místě pravého bydliště a pohybuje se v prostoru, kde se nemůže domoci k jeho právům. Spousta bezdomovců tak ztrácí občanské průkazy, které jsou jen přítěží. Po té už je uplatnění práv velmi nereálné. Formální stránka obnovy dokladu o totožnosti je mnohdy velmi těžce realizovatelná, a to i vzhledem k negativním postojům úřadů a úředníků, kteří často nemají chuť navracet doklady bezdomovci, a tak tento jedinec ztrácí právo na podporu v nezaměstnanosti (pokud má vůbec právo na tuto podporu), dále ztrácí

možnost vykonávat veřejně prospěšné práce a nemůže být přijat na kvalifikované pracovní místo, nemůže se účastnit rekvalifikačních kurzů atd. (Hradecká, Hradecký 1996: 48-49).

Co se týče vzdělání - stát sice vzdělání zaručuje, ale pouze pro občany, kteří mají doklady totožnosti. Je nasnadě, že bezdomovci často tyto doklady nevlastní, a to jim neumožňuje se účastnit rekvalifikačních kurzů. Statistiky jasně poukazují na fakt, že bezdomovci mají velmi nízkou úroveň vzdělání.⁸ Není tedy překvapující, že se úspěch v zaměstnání nedostavuje. Dochází tedy k situacím, že jsou bezdomovci zaměstnáváni v zaměstnání, které nevyžaduje kvalifikaci, většinou jde o zaměstnání nejisté. Tyto zaměstnání jsou dočasná, přerušovaná a mnohdy dělnického charakteru (Hradecká, Hradecký 1996: 49).

Diskriminace na trhu práce je velmi známou oblastí, která přispívá k bezdomovectví. Obecně je ze statistik známo, že ženy vydělávají cca 75% platu, který pobírá muž na té samé pracovní úrovni (Bartošová: online).

Více než 70% populace dle výzkumu STEMu si myslí, že se diskriminace na trhu práce vyskytuje, že jsou tedy některé skupiny obyvatelstva diskriminovány (zejména z rasových či etnických původů), co se týče přístupu ke kvalitnímu zaměstnání. Co se týče diskriminace na trhu práce v kontextu pohlaví, až 55% si myslí, že se tato diskriminace vyskytuje (STEM: online).

Další z diskriminací, která se vyskytuje na trhu práce, je z důvodu stáří. Starší lidé a zejména ti, kteří již dosáhli více jak 50 let věku, mívají s nalezením nového pracovního místa velké nesnáze. O této diskriminaci na trhu práce je přesvědčeno dle průzkumu CVVM až 87% dotázaných (Novinky: online).

⁸ „Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, tak 34 % bezdomovců jsou vyučení, 30 % má základní vzdělání, 7 % středoškolské s maturitou, 6 % středoškolské bez maturity, 1 % vyšší než středoškolské vzdělání, 1 % nedokončené základní vzdělání. U 21 % nebylo vzdělání zjištěno“ (Heczková 2001: online).

Korupce ve státní správě je také jednou z objektivních příčin. V současné době se na vládní a parlamentní úrovni hovoří o snižování korupce. Dodejme, že Česká republika je na tom, co se týče korupce velmi dobře. Dle Transparency International jsme na 45. místě ze 180 států, což je velmi kvalitní výsledek (Novinky: online).

V současnosti se také vede velká diskuze o tom, zda určitá míra sociálních dávek brání tomu, že lidé nechtějí pracovat zejména za minimální mzdu. Liberalistické stanovisko je jednoznačné: nezdaněné a vysoké podpory vedou mezi nezaměstnanými k poklesu motivace těchto jedinců k hledání si nového zaměstnání. Ovšem později se zjistilo, že spíše než výše podpory se na této motivaci podílí délka poskytování této podpory (Mareš 2002: 142-143).

Nesmíme také zapomenout, že i příliv cizinců a imigrantů velmi ztěžuje současnou podobu zaměstnanosti na trhu práce a zvyšuje množství čekatelů na sociální dávku. Pokud bychom měli mluvit o té sortě cizinců, kteří jsou u nás zaměstnání legálně - jedná se už nyní o 7% z celkové zaměstnanosti v ČR. Přičemž v roce 1993 toto číslo dosahovalo výše pouze 1% (Horáková 2008: 36).⁹ Jedná se tedy o cizince s platným povolením k pobytu v České republice, ale co ti, kteří povolení k pobytu nemají? Odborníci odhadují, že u nás podniká či pracuje „na černo“ kolem 50 až 100 tisíc cizinců (Hradecká, Hradecký 1996: 49).¹⁰ Ti legálně pobývající cizinci či imigranti zvyšují námahu státních úředníků. Ti nelegálně pracující imigranti ochuzují stát o množství financí, které nejsou započítány do HDP.^{11 12}

⁹ V ČR pracuje legálně 185 tisíc cizinců (Hospodářské noviny: online).

¹⁰ Dle Ministerstva práce a sociálních věcí pracuje na černém pracovním trhu 100 000 zaměstnanců (MPSV: online).

¹¹ Šedá ekonomika činila až 13,8% HDP ze zemí OECD v roce 2009, v Rakousku 8,7% HDP v roce 2009, ale např. v Itálii až 22,2% v tom samém roce (BusinessInfo: online).

¹² V roce 2008 bylo zaměstnáno až 37% cizinců nelegálně a nejvíce z nich bylo zaměstnáno ve stavebnickém odvětví (Novinky: online).

A konečně musíme také zmínit bytovou politiku státu. Současná bytová politika je kritizována, a to zejména za to, že bytů je velmi málo a poptávka je velmi vysoká. Ovšem stát také nemůže za to, že spousta bytů je v rukou spekulantů, a tak jsou tyto byty dlouhodobě neobývány. Právní prostředí současného státu nenařizuje těmto spekulantům byty prodat těm lidem, kteří tyto byty potřebují. Bohužel je tak mnoho bytů prázdných nebo minimálně časově obývaných. Dodejme ještě, že spousta majitelů bytů přijde o tyto byty díky spekulacím a neschopnosti splácet nájem či hypotéku. Jsou nuceni k vystěhování se z bytu a mnohdy se ocitají bez finančních prostředků v azylových domech. Také je nasnadě, že mnoho bytů je neobydleno, a to buď z důvodu nezpůsobilosti bytu k bydlení či z toho důvodu, že majitel nemá zájem byt prodat či pronajmout.¹³

Pokud bychom měli zakončit kapitolu objektivních příčin, musíme říci, že se objektivní příčiny velmi podílejí na přístupu k dávkám, podporám nebo také ke kvalitnímu zaměstnání. Je otázkou, zda samy objektivní příčiny jsou těmi hlavními faktory, které se na vzniku bezdomovectví podílejí. Musíme říci, že spolu se subjektivními příčinami se jedná o komplexní a složitý proces, který se více či méně podílí na vzniku bezdomovectví. Stát sám o sobě je velkou složkou příčin. Struktura společnosti, tak jak je nyní nastavena, se podílí na vzniku bezdomovectví. Je ale nasnadě si říci, jakou měrou se na vzniku podílí. To nechť posoudí empirická stránka naší práce.

¹³ Např. v Praze bylo zjištěno ze šetření, že 10,9% bytů v roce 2002 je neobydleno. Uveďme dále, že 6,6% bytů z neobydlených bytů nebylo způsobilých k bydlení (jedná se tedy o cca 4060 bytů nezpůsobilých k bydlení) (Stárková 2002: 6-9).

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Plán výzkumu

Nejdříve jsme si načrtli **ideový plán výzkumu**, který je v podstatě ideovou skicou zamýšleného výzkumu. Jedná se o záměr, jež máme v plánu provést. Je to základní náčrt, kde formulujeme základní cíle, strukturu a průběh výzkumu (Miovský 2006: 87).

Ideový plán výzkumu:

- a) teoretický rámec výzkumu (provedli jsme v teoretické části naší práce)
- b) **cíle výzkumného problému a výzkumné témata či otázky**
- c) **metody získávání dat** (včetně zamýšleného vzorku, velikosti, vlastnostech vzorku atd.)
- d) **metody zpracování a analýzy dat** (Miovský 2006: 122).

6.1 Cíle výzkumného problému a výzkumná témata

V teoretické části jsme se snažili zjistit o dané oblasti našeho výzkumu co nejvíce. Načrtli jsme si teoretický rámec a ten nyní použijeme ve formulaci problému příčin vyvolávající vznik bezdomovectví.

Autor diplomové práce byl ve styku s bezdomovci několikrát, a to na praxi, ale i na částečný úvazek. Na základě těchto teoretických a praktických znalostí se bude snažit provést kvalitativní výzkum týkající se příčin vzniku bezdomovectví.

Cílem následujícího šetření empirické části naší práce bude zjištění, **zda se bezdomovectví vytváří v současné společnosti z příčin subjektivních či objektivních**. Bezdomovectví – současný

rozsáhlý jev – je v našem výzkumu pojímáno jako velký fenomén dnešní společnosti. Společnost, stát i odborná veřejnost se k bezdomovectví staví z několika úhlů pohledu. Ovšem dodejme, že podstatou nám stále zůstává fakt, který poukazuje na základ bezdomovectví, a tím jsou příčiny, chcete-li faktory, jež vyvolávají tento fenomén.

Dodejme, že dalším cílem je **zmapování příčin zjevného bezdomovectví**. Budeme se věnovat zejména těm faktorům, které nám posléze z rozhovorů vyvstanou. Tyto faktory zanalyzujeme a vyhodnotíme.

Na základě cílu výzkumu jsme si stanovili **výzkumné otázky**:

- Jaké faktory se podílí na vzniku bezdomovectví?
- Můžeme říci, že jedna příčina vedla k bezdomovectví?
- Který hlavní faktor bezdomovec považuje za zásadní?
- Jaká situace vedla bezdomovce k životu na ulici?
- Jak se příčiny prolínají?

6.2 Metody získávání dat a vzorek dat

Vycházíme z **tradic kvalitativního výzkumu**, o které Disman říká, že „kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím“ (Disman 2005: 285). Kvalitativní výzkum je odlišný od kvantitativního v pochopení toho, co nám chtěl dotázaný říci. V neposlední řadě je také výstup kvalitativního výzkumu jiný, a to v tom, že vytváříme nové hypotézy, nové porozumění v kontextu získaných informací a nové teorie (Miovský 2006: 16).

Hendl mluví o zásadách kvalitativního výzkumu, kterými bychom se měli řídit při získávání dat:

- 1.) Otevřenost – ta spočívá v „otevřenosti vůči zkoumaným osobám včetně jejich zvláštností, v otevřenosti vzhledem ke zkoumané situaci a také v otevřenosti vůči použitým metodám. Projevuje se to například v tom, že plán výzkumu nebo jeho hypotézy se dotvářejí až během výzkumu“ (Hendl 1997: 32).
- 2.) Zahrnutí subjektivity – to spočívá v tom, že při kvalitativním výzkumu musíme počítat se subjektivitou a rolí výzkumníka. Nelze tedy vyloučit ovlivnění výsledků výzkumu hodnotovými postoji výzkumníka. Výzkumník se hlásí k částečné identifikaci se zkoumaným jevem (osobou či prostředím), ale dodejme, že jedině tímto způsobem lze získat přístup k subjektivním informacím a interpretacím zkoumaných osob.
- 3.) Reflexivita – jedná se o interpretativní porozumění sociální skutečnosti, ale i výzkumnému procesu. Spočívá v porozumění smyslu. Reflexivita znamená zejména připravenost výzkumníka reagovat na nové podněty a neočekávané momenty.
- 4.) Problematizace determinovanosti – vycházíme z toho, že existuje stimul a reakce a na to nabalující se řád chování dle pravidel. Pravidelnost jednání je cyklický jev.
- 5.) Zaměření na případ – věnujeme se jednotlivým případům a provádíme podrobný popis případu.
- 6.) Historicita a kontextuálnost – uchopujeme případ v historické etapě společnosti (Hendl 1997: 32-34).

Kvalitativní metoda se snaží jít k jádru problému postupnými kroky na menším populačním vzorku než metoda kvantitativní. Kvalitativní badatelé se snaží různými způsoby získat co nejvíce dat. Pátrají po pravidelnostech a významech, které se za získanými informacemi skrývají. Tito badatelé využívají spíše indukativního přístupu (Jandourek 2003: 205).

Jako metodu jsme si tedy zvolili **polostandardizovaný** (polostrukturovaný) rozhovor v kombinaci s **metodou životního příběhu**.

Použili jsme metodu **rozhovoru** - metodu zjišťování dat kvalitativního charakteru. Jedná se o „(...) dorozumívání dvou nebo více osob, sdělování a sdílení pocitů, názorů, zkušeností nebo nadějí. Rozhovor vytváří most, po němž se k sobě dostávají někdy zcela rozdílné světy zúčastněných. Jde o to, aby komunikující lidé jeden druhého pochopili, přijali, podepřeli nebo si navzájem poskytli zpětnou vazbu, radu nebo inspiraci. Rozhovorem myslíme dialog (...)“, který vede k odkrývání pravé podstaty věci, k odkrývání pravdy (Matoušek 2008: 76). Při rozhovoru bychom tedy měli aktivně naslouchat, objasňovat si pomocí otázek, co nám chtěl klient skutečně říci a v neposlední řadě také shrnovat a reflektovat informace (Matoušek 2008: 76-77).

V naší práci se zaměříme na **polostandardizovanou** (polostrukturovanou) odnož rozhovoru (interview), což je zřejmě vůbec „nejrozšířenější podobou metody interview, neboť dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview. (...) Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné (Miovský 2006: 159). Vytvoříme si okruhy témat pro polostandardizovaný rozhovor a kolem těchto témat se neustále v rozhovoru držíme. Pořadí témat v rozhovoru je libovolné, a tak můžeme zaměřovat okruhy a flexibilně pořadí upravovat dle dané situace (Miovský 2006: 159-160).

Do našeho polostandardizovaného rozhovoru, který použijeme ve výzkumu, bude začleněna složka hloubkového charakteru. Použijeme tzv. **explorační metodu rozhovoru**, která má hloubkový ráz. Jedná se o rozhovor spočívající v nepřímých otázkách týkajících se pevně daného tématu, kde cílem může být např. motivace jedince (Jandourek 2001: 157).

Při rozhovoru se budeme snažit o „ericksonovské provázení a vedení rozhovoru“, které spočívá a slouží k „(...) navození a rozvíjení dobrého a bezpečného kontaktu s klientem (...)“ (Matoušek 2008: 78). Tato metoda vychází ze základního předpokladu, že vše potřebné a podstatné je obsaženo v klientovi. Při tzv. provázení rozhovorem jde pracovník v rytmu a tempu klienta, snaží se s ním držet co „nejbližší krok“ a to proto, aby navázal dobrý kontakt a důvěru (Matoušek 2008: 78).

Při polostandardizovaných rozhovorech budeme používat **metodu životního příběhu** („Life stories“¹⁴) je metoda, která nám pomáhá v poradenské a terapeutické práci k lepšímu pochopení situace člověka. Jedná se tedy o vyprávění životního příběhu klienta, který se ocitl ve svízelné situaci. Používáme zde narativní přístup, který je myšlenkovým a teoretickým zdrojem pro metodu životního příběhu. Narativní přístup je porozumění vlastnímu životu a pochopení sebe sama. Bártlová k tomu píše: „Každý člověk zažívá okamžiky, kdy je jednota tohoto pohledu narušena a v ten moment daleko více tíhne ke kladení si otázek o své minulosti, přítomnosti i budoucnosti a tedy k vyprávění příběhu. Pohled na sebe sama a jeho vytváření je součástí procesu hledání svého místa ve společnosti. Identita, pocit vlastního já, jeho totožnosti a kontinuity, je konstruována díky interakci se sociálním světem – je produktem transakce a každodenního jazyka. Ve společnosti, do které se rodíme a ve které se vyvíjíme, existují předpoklady toho, jak se chovat a jak realitu vnímat. Zároveň každý z nás je jedinečný a sami přispíváme k vytváření sebe sama a událostem dáváme individuální význam“ (Bártlová: online).

Nyní se vraťme k metodě životního příběhu. Jedná se o vyprávění osudu a životních etap jedince. Důraz je kladen na vlastní pohled na život. Jedinec tedy rekonstruuje svůj život s tím, že my zaznamenáváme jeho rekonstrukci. Důležité a podstatné je, abychom se zaměřili na tu část života, která se stala problematickou a díky níž se ocitl ve svízelné

¹⁴ Můžeme mluvit také o „vyprávění příběhu“ či „Life stories“, srozumitelnější je český překlad „metoda životního příběhu“ (Bártlová: online).

situaci. Musíme hledat motiv, myšlenky nebo intence, které mnohdy existují za vyprávěním (Bártlová: online).

V rozhovoru se budeme držet **základních témat** či okruhů, které nám budou pomáhat „řízení“ dialogu.

Základní témata pro polostandardizovaný rozhovor:

- rodina a vztahy s rodinou

Zde se budeme snažit držet otázek, které se týkají zejména vztahu s rodinnými příslušníky, a to s matkou, otcem, bratrem, sestrou. Nejbližší rodinní příslušníci mají velký vliv na socializaci a celkový vývoj jedince.

- současný stav bezdomovce

Zde se budeme snažit o zjištění stavu, ve kterém se zjevný bezdomovec nachází, zejména se budeme dotazovat na jeho finanční stav, na jeho věk, současné bydliště, na jeho průběh dne, jak ten den prožívá, co dělá a kde se pohybuje. Jedná se tedy o celkové zjištění jeho průběhu dne v sociální realitě, která jej obklopuje.

- ztráta bydlení

Zde se budeme snažit o zjištění jeho bydlení, ale zejména o zjištění jeho bydlení dříve, před tím, než ztratil domov. Nezajímá nás tedy současné bydlení, ale bydlení před životem na ulici. Budeme se tedy ptát v otázkách, proč ztratil bydlení, co bylo příčinou ztráty bydlení atd.

- zaměstnání

Zde nás bude zajímat současné zaměstnání zjevného bezdomovce. Bude se jednat o zjištění, zda bezdomovec pracuje a je schopen pracovat. Můžeme se zde dotknout i otázky zdraví bezdomovce, tedy zda je schopen pracovat, zda pobírá invalidní důchod, či zda mu nebylo ublíženo. To vše se týká otázky zaměstnanosti bezdomovce.

V empirické části se budeme snažit nahlédnout do života bezdomovecké populace bez předem daných hodnotících soudů a s respektem k těmto osobám. Základem této části tedy bude zmapování příčin populace **zjevných** (viditelných) bezdomovců kvalitativním charakterem.

Populace **zjevných bezdomovců** je nám známa z hlavních nádraží, z ulic měst, ale i z pohledu, který se nám naskýtá před mnohými azylovými domy a noclehárnami. Zjevný bezdomovec je jedinec, jehož charakterizujeme jako nestandardně oděného, může být členem komunity klientů určitého azylového domu, a jako jedince bez stabilního přístřeší. Většinou je bez finančních prostředků a nemá se kam uchýlit. Jedná se zde o „finální etapu nevratné sociální marginalizace“.

Vzorek zjevných bezdomovců získáme nepravděpodobnostní metodou výběru výzkumného souboru, a to **metodou sněhové koule**. Ta patří k nejčastějším používaným metodám v kvalitativní oblasti sběru dat. „Základním východiskem pro aplikaci této metody je získání kontaktu s první vlnou či ‚generací‘ účastníků výzkumu (Miovský 2006: 133). To se může dít díky předchozímu osobnímu kontaktu či díky zmapovanosti terénu, který budu dále prozkoumávat. Získáme tak první vlnu kandidátů, kteří nám poslouží k dalšímu kontaktu s dalšími kandidáty pro naše zahrnutí do výzkumu. Hledáme poté určité znaky, které jsou typické pro dotazované. V další vlně sběru dat si vybíráme právě podle těchto znaků, které jsou podstatné pro náš sběr dat. „Z

načteného množství variant vyplývá, že definitivní podobu „sněhové koule“ vytváříme a měníme v průběhu studie v závislosti na potřebě z hlediska saturace dat. V případě udělení souhlasu s účastí ve výzkumu ze strany kandidátů nominovaných v první vlně začíná druhá fáze. Při ní opět kromě dat získáme také nominaci kandidátů pro druhou fázi. Celý proces se tak opakuje až do dosažení saturace (Miovský 2006: 132).

Dodejme ještě, že **velikost vzorku** tedy bude záležet na nasycenosti, opakovatelnosti a na saturaci dat. Jak se nám budou kategorie příčin neustále opakovat, reflexivně vyhodnotíme situaci sběru dat jako uspokojivou a výzkum tak ukončíme při nasycenosti daty.

6. 3 Metoda zpracování dat

Pro zpracování dat jsme použili audiozáznam, což je nejčastěji používaná **metoda fixace kvalitativních dat**. Audiozáznam představuje pro výzkumníka velkou podporu a pomoc při uchovávání dat pro pozdější rozbor. Výzkumník si tak takřka nemusí dělat poznámky. „Zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlky, různé doprovodné zvuky či řečové vady atd. Tyto kvality nám záznam metodou tužky-papír nenabídne. (...) Po technické stránce se snažíme, aby záznamové zařízení co nejméně narušovalo výzkumný kontakt s účastníkem. Snažíme se tedy, aby mikrofon byl co nejméně vidět (...)“ (Miovský 2006: 197). Naše záznamová technika byl mobilní telefon s dobrou kvalitou záznamu. Byl malý, a tak velmi nepřekážel při kontaktu s účastníky rozhovoru.

Miovský chápe analýzu kvalitativních dat v následujících fázích:

- **Kódování:** což je přiřazování a systematizace částí textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito

částmi a také, aby prostřednictvím kódů bylo možno snadno pracovat s většími významovými celky. Tento proces je prakticky identifikace a systematické označování zásadních částí v textu.

- **Archivace kódovaných dat:** zde se jedná o uchování původní databáze dat, a to v papírové, ale i v elektronické verzi.
- **Propojování dat:** v této fázi hledáme souvislosti v datech. Identifikujeme, kategorizujeme a vytváříme trsy atd.
- **Komentování a doplňování dat:** komentujeme a zapisujeme si poznámky k jednotlivým datům.
- **Vyvozování závěrů:** snažíme se interpretovat závěry.
- **Budování teorie:** snaha o systematické vysvětlení nálezů.
- **Grafické mapování:** vytváření schémat, grafů, tabulek, modelů, které nám doplňují nálezy (Miovský 2006: 219-220).

Pro **analýzu** jsme si zvolili **metodu vytváření trsů**. Tato metoda analýzy kvalitativních dat je založena na vytváření skupin (trsů) na základě určité podobnosti, např. dle rozlišení určitých jevů, místa, případů atd. Srovnáváme a hierarchizujeme tak získané informace do skupin do obecných kategorií. Miovský dodává: „Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformulované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd. Společným znakem takového trsu může být například tématický překryv, tj. když vyhledáváme ve výrocích osob všechny takové pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu“ (Miovský 2006: 221).

Základním principem této metody je srovnávání a agregace dat a má určitou podobu hierarchizace, „neboť v ní prostřednictvím kategorizace zvolených základních jednotek vytváříme jednotky obecnější“ (Miovský 2006: 221).

Naším základním znakem jsou příčiny a ty rozdělíme do několika kategorií, které se budou opakovat v rozhovorech.

Využijeme také **metodu prostého výčtu**, která leží na hranici mezi kvalitativní a kvantitativní metodou. „Její prostřednictvím vyjadřujeme vlastnost určitého jevu, která se týká např. toho, jak často se daný jev vyskytl či v jakém poměru výskytu byl k jinému jevu (Miovský 2006: 222-223). Sledujeme frekvenci a intenzitu výskytu určitého jevu, a tak se dozvídáme něco podstatného o kvalitě, což znamená, že nelze význam této kategorie bagatelizovat. Doplnkem metody prostého výčtu je jednoduchá frekvenční tabulka (viz. Tab. 1) (Miovský 2006: 223).

Budeme postupovat následovně: po poslechu životních příběhů zakódujeme na papír z vět uložených na audiotechnice nejdůležitější trsy do frekvenční tabulky. Poté se budeme věnovat rozboru těchto obecných kategorií.

7 Průběh výzkumu

Samotné šetření probíhalo ve dnech 12. až 14. listopadu, mezi zjevnými bezdomovci v městě Olomouci přímo na ulici metodou nepravděpodobnostního výběru vzorku – metodou sněhové koule. Většina bezdomovců se pohybovala u nádraží, v centru na náměstí, v části Olomouce Povel, u obchodního domu Billa a na hlavní třídě před budovou České spořitelny. Zde jsem posbíral všechny své rozhovory.

V Olomouci se nachází pobočka Charity České republiky a dle jejích informací se v tomto městě pohybuje kolem 500 až 600 bezdomovců dle sociálních pracovníků olomoucké Charity, kteří přespávají na nejrůznějších místech, např. v zahradních chatkách, chatách vlastní výroby postavené někde na okraji města nebo mohou přespávat na nádražích, ale i v azylovém domě Charity Olomouc.

Vlastní výzkum byl tedy realizován metodou sněhové koule, kdy se nabalovali další a další jedinci. Polostrukturovaných rozhovorů se zúčastnilo 7 bezdomovců, kteří byli ochotni se účastnit výzkumu.

Musíme říci, že většinou se jednalo o velmi jedince ve velmi zuboženém stavu, kteří neměli střechu nad hlavou a většinou přespávali na ulici. Až na jednu ženu se většina z nich neměla kam uchýlit.

Pokud tedy budeme mluvit o **bytové situaci**, je nutno zmínit fakt, že až na 2 ženy neměla kde přespávat, a tak se většinou uchylovali na nádraží a do svých skromných chatek, které si vyrobili sami.

Materiální situace dotázaných byla v nuzné situaci. Většina dotázaných neměla finanční prostředky, a to zejména ztrátou práce. Všichni dotázaní neměli pracovní úvazek a několik z nich nemělo ani občanský průkaz.

Co se týče **vzdělání**. Jednalo se zejména o jedince se základním a středním vzděláním bez maturity. Ovšem našel se i jeden s vysokoškolským nedodělaným vzděláním.

Věkový průměr se pohyboval od cca 30 do 60 let. Ženy byly tři a muži byli čtyři.

8 Výsledky šetření

Mnoho bezdomovců nebylo schopno vyprávět svůj životní příběh, a tak bylo nutno klást doplňující otázky, ovšem dodejme, že se objevil i takový, který sám dokázal bez otázek vyprávět svůj životní příběh. Většina bezdomovců se i za bezdomovce označovala.

Životní příběhy

Všechny příběhy byly velmi smutné. Tyto osudy lidí jsou životní příběhy, které potkaly ty méně šťastné z nás. Musíme říci, že jsou podkladem k zamyšlení nad hodnotami rodiny, lidí a domova. Dodejme, že až na jednu osobu (ta měla ale velmi pochybné ubytování) byli všichni bezdomovci, kteří ztratili zaměstnání a vlastní domov.

Josef

Pan Josef je padesátník, který se ocitl na ulici vlivem ztráty zaměstnání a vlivem nedostatečné výchovy. Ze vidíme, že pan Josef se na ulici dostal zejména **subjektivními faktory**, což je nedostatečná výchova v podobě kategorie **vztahových faktorů**. Ovšem vzniká nám zde i polemika s tím, jestli ztráta zaměstnání u pana Josefa je ztrátou ze subjektivního hlediska či objektivního (stát bojuje s nezaměstnaností atd.). U pana Josefa se jedná o **objektivní** hledisko. Dle něj nemohl za ztrátu zaměstnání.

Pokračujme dále v rozhovoru. Neustále si stěžoval na nedostatečnou výchovu ze strany rodičů, kteří jej ponechávali bez větší socializace napospas životním osudům. Jak sám říkal, už si nepamatuje na příčiny bezdomovectví. Potuloval se často po ulici. Poslední rok je odkázán zejména na ulici. Jeho současnou hlavní denní náplní práce je posezení s kamarády u hlavního nádraží v Olomouci, kde se již pohybuje jeden rok. Chodí na polívku na Charitu v Olomouci a jeho ubytování je zahradní chatka, kterou si vyrobil s kamarády. Zimu přečkají v této chatce na zahrádce, kde je majitel nechal pobývat. Nevlastní OP (občanský průkaz) a nepobírá žádné dávky. Zaměstnání

shání pouze po brigádách, protože stabilní práci mu žádný zaměstnavatel v 51 letech nedá. Stěžuje si na nezaměstnanost a na diskriminaci při výběru práce. Dodal, že přespával a přespává na nejrůznějších místech, jako je např. lavičky v parku a u nádraží. Dokonce minulou zimu přespávali venku, a kde se dalo přespávat. Do budoucna plánuje brigády a pomoc od Charity. Většinou pracuje brigádně po stavbách.

Shrnutí příčin:

Subjektivní faktor vztahový, a to nedostatečná socializace ze strany rodičů.

Objektivní faktor v podobě ztráty zaměstnání bez vlastního přičinění.

Jana

Paní Jana je ze Slovenska, odkud přišla do Olomouce za prací. Nejdříve byla zaměstnána v Zoře Olomouc, kde brigádničila a pracovala několik let. Ovšem Zora Olomouc ji vyhodila z důvodu restrukturalizace firmy. Od té doby se usadila v Olomouci, kde bydlí 5 až 6 let. Později ji tedy ze Zory propustili, a tak si začala hledat práci, ale ta stále nepřicházela. Zde označíme **objektivní** faktor příčiny bezdomovectví. Paní Jana nemohla za propuštění z práce. Jak říkala, na Slovensku pracovala v „tyčinkárně“ a zametala ulice. Je vyučená zahradnice. Práce tam nebylo mnoho, a tak se rozhodla jít za zaměstnáním do České republiky. Bydlí na chalupě s přítelem, který financuje bydlení a veškeré jejich útraty. Vlastní OP a vyřizuje si přihlášení u ÚP (Úřad práce). Chce si najít práci a být stabilně zaměstnaná. Momentálně ale nemůže najít žádnou vhodnou práci. Rodinu má na Slovensku a je s nimi v kontaktu. Byla vdaná, ale manžel jí umřel. Z prvního manželství má 3 děti kolem 20 let věku, které žijí na Slovensku. Vychovává je matka Jany, ovšem Jana je s nimi stále v kontaktu a občas je chodí navštívit.

Shrnutí příčin:

Objektivní faktor v kontextu ztráty zaměstnání bez vlastního přičinění.

David

Žije na ulici teprve krátce. Jak říká, přišlo to velmi náhle. Velmi mu k tomu dopomohla jeho žena, se kterou nemá nejlepší vztah. Zde označíme příčinu **vztahovou subjektivní**. Vznikla roztržka o peníze, a tak většinu svých peněz odkázal své dceři. Odešel z domova a nechal za sebou celou svou rodinu i se dcerou. Dceru vychovává matka a babička. Odešel tedy od rodiny a žije tuláckým způsobem života. Práci občas má, většinou jsou to brigádnické práce na stavbách. Jak říká, peníze si umí vydělat, ale jen málo zaměstnavatelů je ochotných jej zaměstnat. Přímo nepochází z Olomouce, ale z Bruntálska. Bydlí, kde se dá, jak sám řekl, bydlí na ulici sice krátce, ale je velmi v nuzném stavu. Mluvil o tom, že svět bezdomovectví a běžný svět se v mnohém podobají. Ve světě bezdomovectví určité kamarády má, ale není to velké kamarádství. Kamarádství se i ve světě bezdomovství pěstuje velmi dlouhý čas. V tomto světě také existují krádeže a lupy a nesvár, který je tak běžný v přirozeném životě. Do budoucna říkal, že se možná zastaví v Brně či Olomouci na Charitu. Ještě této možnosti nevyužil. Je pracovitý, a kdyby sehnal práci v zemědělství, určitě by ji využil. Nejraději by byl se dcerou a pracoval v zemědělství. Vyučil se totiž opravářem zemědělských strojů. OP vlastní, ale není přihlášen na ÚP (Úřad práce), kde se nepohodl s úředníky. Nadával na přílišnou byrokracii, a tak rezignoval na přihlášení o práci na ÚP. Veškeré úspory připsal na dceru. Pro dceru by udělal vše, ale s manželkou má velké rozepře. Snaží se s rodinou alespoň trochu vycházet, ale jak říká, není to lehké.

Shrnutí faktorů:

Subjektivní příčina vztahového charakteru v podobě rozepře s manželkou.

Andrea

Ocitla se na ulici po rozepři se svou přítelkyní Lucií. Můžeme říci, že se zde jedná o **subjektivní vztahový** faktor. Je bisexuálního zaměření a je Romka. Odešla z bytu po rozepři s kamarádkou (zde můžeme označit **subjektivní faktor materiální**) a nyní se snaží o bydlení u rodičů, ale její otec je proti ní a matka nejeví zájem. Její dítě vychovává její matka s otcem. Bydlí přechodně u nejrůznějších kamarádů. Má velmi silné sklony k alkoholismu, každý den se musí trochu napít, aby byla schopná v ten den žít. Její matka s otcem ji nechtějí přijmout právě kvůli sklonům k alkoholismu. Jak sama řekla, odcestuje pryč. Tak vidí svoji budoucnost. Odcestuje asi do Německa, ale později dodala, že se odstěhuje do Šumperku. Má 10leté dítě, ale nevychovává jej. Sama později v rozhovoru přiznala, že ještě neví, zda odcestuje a kam, ale vidí svoji budoucnost buď u rodičů či někde jinde než v Olomouci. Má ráda svoje dítě, ale matka s otcem ji brání ke styku. Jedná se zde o velmi propletený příběh etnické kultury a bezdomovectví. Má několik kamarádů mezi bezdomovci a každý den se s nimi stýká. S bezdomovectvím má své zkušenosti, ale pitka a alkoholismus ji potápí na dno. Musí se zbavit pití nadměrného množství alkoholu, to říká sama, ale tuší, že tato cesta nebude jednoduchá. Ve svých 32 letech má ale ještě dost času na nápravu.

Shrnutí příčin:

Subjektivní faktor vztahový v podobě nesvárů s rodiči a materiální v kontextu ztráty stabilního bydlení.

Marek

Je bezdomovec, který se ocitl na ulici převážně tím, že byl propuštěn z psychiatrické léčebny. Zde můžeme označit příčinu **institucionálního rázu**, která spadá pod kategorii subjektivních faktorů. Měl i zaměstnání, ale později ho náhle ztratil. Žije již přes 10 let pouličním životem. Ulice jej naprosto degradovala, co se týče chování a jednání. Měl velmi sníženou mentální schopnost

dorozumívání (můžeme zde označit příčinu **subjektivní osobního charakteru**). Bylo těžké s ním dělat rozhovor. Přespává, kde se dá a jídlo shání z kontejnerů. U sebe měl spoustu igelitových tašek s jídlem. Má velmi nejistou budoucnost.

Marek je další případ z mnoha propuštěných lehce mentálně retardovaných pacientů ústavů. Byl propuštěn s několika drobnými do běžného světa. Institucionalizován ústavní výchovou neuměl žít v běžné společnosti, a tak se uchýlil do marginalizované části společnosti do světa bezdomovectví. Rozhovor se s ním vedl velmi těžce, nebyl skoro schopen odpovídat. Mluvil o tom, že je na ulici již deset let, ale že už si skoro nevzpomíná na příčinu. Byl ve velmi nuzném stavu.

Shrnutí příčin:

Subjektivní faktory institucionální a osobní.

Dana

Paní Dana byla vyhozena svým bratrem z bytu. Problémy s bratrem se vyhrotily ztrátou bydlení, a protože paní Jana neměla finanční prostředky, dostala se tak na ulici. Bratr by to nejspíše neudělal, ale byl přinucen jeho druhou manželkou tuto věc vykonat. Zde můžeme říci, že se jedná o příčinu **subjektivní vztahovou**, ale je nutno dodat, že i ztráta bytu a vydědění po zesnulé matce se velmi projevila na současném nuzné situaci paní Dany, zde se tedy jedná o **subjektivní materiální** příčinu. Matka nenapsala závěť, paní Dana tak byla vyhozena z bytu a bratr této šance za použití právních „kliček“ a nesrovnalostí využil. Paní Dana sama říkala, že jí okolí a její známí říkali, že si takou věc nemůže nechat líbit, ale bylo již pozdě. Paní Dana se poté ucházela o zaměstnání, ale neúspěšně. Jak říkala, není lehké si najít stabilní práci, pokud je vaším bydlištěm ulice. Špinavou, zanedbanou a neumytou jí dle ní nikde nepřijmou. Zkoušela si hledat práci, ale spousta zaměstnavatelů ji nepřijala do pracovního poměru, a to zejména pro její vzezření. V současné době navštěvuje Charitu v Olomouci, ale momentálně má zákaz za pití alkoholu v prostorách

Nízkoprahové centra Charity Olomouc. Mnoho pije, je jak sama říká alkoholička, alkohol jí dodává sílu přežít každý den. Pořád se ale pokouší najít práci a byt, ale zatím neúspěšně. Stěžovala si na nedostatek sociálních bytů. S vlastními dětmi se stýká, ale ty o ni nejeví velký zájem. Občas se s dětmi vidí, ale do Brna jezdí jen sporadicky. V Brně má své děti, které již vychovávají svoje děti a na paní Danu se neohlížejí. Paní Dana měla přítele, který také žije na ulici. Ten ji později (před 14 dny) okradl a utekl se všemi doklady. Nyní si tedy vyřizuje již posedmé nový OP. Je registrovaná na ÚP a na „sociálce“. Pobírá dávky. Když se snaží najít práci, většinou jí řeknou, že je již stará. Má 54 let. Budoucnost vidí tak, že zatím přes zimu bude na ubytovně v Olomouci a pak se uvidí, co bude dál.

Shrnutí příčin:

Subjektivní faktor materiální a vztahový v podobě rozepře s bratrem.

Miloslav

Pan Miloslav žije na ulici již přes deset let, jak říká, „čundruje“ rád, a s tím spojené hraní na kytaru na různých místech České republiky jej velmi baví. Studoval vysokou školu, ale nedokončil ji. Vysoká škola jej takřka nebavila, nepřinášela mu potěšení. Poté studoval ještě jednu vysokou školu, ale tu také nedokončil. Jednalo se o „strojařinu“, jak sám říká. Ženy většinou neměl, nezajímal se o ně, i když se sem tam nějaká „nachomítla“. Měl několik žen, ale nikdy na delší dobu. Nebavil jej rodinný život a nebavilo jej každodenní chození do práce. Po tedy studiích získal práci, ale ta jej nenaplňovala. Další prací byla hornické zaměstnání. Fáral v dolech, ale to mu také nepřinášelo potěšení. Později se potuloval po pochybných pracích a brigádách, až se ocitl na ulici. Zde můžeme označit příčinu, která nám nezapadá do žádné z našich příčin. Pan Miloslav ztratil zaměstnání i důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti (což můžeme označit za **subjektivní materiální příčinu**), ale také mluvil o tom, že si tento život na ulici vybral sám (což je **vztahová subjektivní příčina**).

Pokračujeme panem Miloslavem, kterému ve spoustě zaměstnání nezaplatili a většinou jej okrádali, a tak se vrhl na dráhu pouličního kytaristy spolu ještě s jedním kolegou, který jak říkal, má vysokou školu, kterou dokončil. Pan Miloslav je bezdětný, nemá rodinu, zbyl mu pouze bratr. Je mu 53 let a momentálně tedy hraje na kytaru po ulicích spolu ještě s jedním kamarádem. Má bratra, se kterým se občas stýká, ale velmi sporadicky. Život žije na ulici nebo v hospodách, kde mu občas něco dají zadarmo a to, co dostane na ulici za hraní na kytaru, většinou propije. Má silné sklony k pití alkoholu, když si ráno nedá alespoň trochu alkoholu, není schopný v ten den žít. Alkohol je u něj startovacím prvkem každý den ráno. Přespává, kde se dá. Jak říká, na ulici se ocitl „dílem náhody“ a není prvním bezdomovcem, který tuto subjektivní informaci sdělil v našem výzkumu. Bezdomovecký způsob života jej baví a jak říká, je se svým životem celkem spokojený. Budoucnost neřeší a ani netuší, co bude dál, snad jen to hraní na kytaru.

Shrnutí příčin:

Subjektivní faktor materiální v podobě delší nezaměstnanosti a neschopnosti financovat si výdaje.

Subjektivní faktor vztahový, kdy si jedinec sám vybral tento způsob života.

Na základě analýzy dat jsme se rozhodli zaměřit na 2 oblasti:

- Na situaci, která přecházela ztrátě bydlení
- Na další faktory, které zapříčinily vznik bezdomovectví u jedince

Nyní se zaměříme na příčinu, která předcházela životu na ulici.

Jméno	Příčina(-y) předcházející životu na ulici
Josef	Rodinné problémy se ztrátou zaměstnání
Jana	Ztráta zaměstnání
David	Rodinné problémy
Andrea	Rodinné problémy a ztráta bydlení
Marek	Propuštění z výchovného ústavu
Dana	Rodinné problémy, ztráta bydlení a zaměstnání
Miloslav	Ztráta zaměstnání

Tab. 1: Příčina, která předcházela životu na ulici

Vidíme, že zlomovými okamžiky se staly všechny kategorie. U 4 osob se projevil subjektivní faktor vztahový v podobě rodinných problémů. U 3 osob se objevila příčina ztráty zaměstnání ze strany zaměstnavatele, což můžeme říci, že se jedná o objektivní faktor. U 1 osoby se objevila příčina institucionálního charakteru spolu s osobní příčinou, které spadají do subjektivních faktorů. U 2 osob se projevila příčina subjektivní materiální. Celkově se tedy u všech dotázaných objevily všechny příčiny, které jsme si vyjmenovali a popsali v teoretické části.

8.1 Kategorie příčin vyvolávajících bezdomovectví

Objektivní faktory

Celkově se dotázaní mnoho o objektivních příčinách nezmiňovali. Zejména si **stěžovali na práci úředníků a neschopnost je zaměstnat** ze strany firem a státu. Tato příčina, kdy jedinec nemohl za svou ztrátu zaměstnání, se projevila u dvou z dotázaných. Ti mluvili o tom, že se jich zaměstnavatelé snažili zbavit pro nadbytečnost ve firmě. Ovšem dodejme, že se mnozí z nich pokoušeli o zajištění si nové práce, ale marně. Mnoho pracovních příležitostí nepřicházelo a jak poznamenal pan Josef, kdo by jej chtěl v 51 letech. Většinu zaměstnavatelů dle něj zajímají pouze mladí a perspektivní žadatelé o práci.

Pan Josef tedy ztratil zaměstnání, a protože je mu už přes 51 let, nikam jej do dalšího zaměstnání nechtěli vzít. Pokoušel se ještě sehnat zaměstnání, ale ve věku, kdy mu bylo přes 50 let, je získání zaměstnání mnohdy velmi nadlidský úkol, a to zejména i proto, že zaměstnavatelé hledají především mladé perspektivní zaměstnance.

I paní Dana si stěžovala, že ji propustili z práce, ale sama nemohla za to, že ztratila zaměstnání. Pracovala v jedné firmě v Olomouci. Ovšem dodejme, že se ocitla bez práce, jakmile byla vyhozena svým bratrem z bytu. Tyto události se seběhly tak náhle, že nebyla schopna reagovat. Její příběh byl o souběhu několika událostí najednou. Primární událostí bylo vyhození z bytu a na to se nabalila ztráta zaměstnání. Jak sama říkala, nebylo lehké sehnat další byt a bez financí a bez práce se její život propadl až na dno. Nikdo ji nechtěl zaměstnat a dodala, že není jednoduché si sehnat práci, pokud žijete na ulici. U paní Dany se projevilo hned několik faktorů a jedním z nich byla **ztráta zaměstnání**, protože pokud by si zaměstnání udržela, mohla by si udržet i slibnou pozici pro získání dalšího bytu.

Také musíme říci, že si paní Dana stěžovala na **nedostatek sociálních bytů**, což je příčina vzniku bezdomovectví ze strany státu.

Nedostatek sociálních bytů je také faktor, na který by se stát měl zaměřit při prevenci bezdomovectví.

Dalším dotázaným, u kterého se tato příčina projevila, je případ paní Jany. Jana pochází ze Slovenska. Přestěhovala se ze Slovenska za prací do Olomouce do firmy Zora. Propustili ji, neboť firma nepotřebovala tolik zaměstnanců, a tak se ocitla na ulici. Hledala si dál práci, ale bohužel neúspěšně. Nyní žije z financí ze strany svého přítele a ze sociálních dávek, které pobírá. I když si hledá práci a vlastní OP, není šance, že by ji ÚP v současné době určitý druh práce poskytl.

Celkově se objektivní faktory u dotázaných mnoho neprojevovaly. Jednalo se zejména o ztrátu zaměstnání, nedostatek sociálních bytů a neschopnost státních úředníků najít nezaměstnanému práci. Několik dotázaných si stěžovalo na tuto práci úředníků.

Subjektivní faktory

A) Materiální

Pan Miloslav také pracoval, dokonce jak dodal, studoval dvě vysoké školy, a před tím vystudoval strojní průmyslovku. Tu nedodělal, ale práci sehnal (fáral v dole), ovšem později jej tato práce nebavila, a tak se začal potulovat po nejrůznějších zaměstnáních. Později se octil úplně bez zaměstnání a tedy i **bez materiálního zázemí v podobě stabilního bydlení.**

Tato kategorie je v mnoha případech **doplňující kategorií.** Můžeme říci, že pokud jedinec ztratí zaměstnání, a to i vlivem rozkolu s rodinnými příslušníky, nastává okamžik, kdy ztratí i vlastní bydlení.

Andrea **ztratila bydlení** z důvodu rozepře s kamarádkou a z důvodu toho, že ji nepřijala do bytu její vlastní matka, která není spokojena s tím, že má Andrea velmi silné sklony k alkoholismu. Matka ji tedy přijme jedině v tom případě, že se Andrea odnaučí pít alkoholu. Je tady ještě třetí strana, a tou je otec Andrei, který ji, jak říká Andrea,

nenávidí. Andrea se nemůže vrátit do bytu ke kamarádce, se kterou se rozhádala a nemůže se vrátit ani do bytu rodičů, kteří vychovávají její dítě.

Paní Dana měla velké problémy se svým bratrem, který ji **vyhodil z bytu**. Využil právní neznalosti v kontextu dědictví po zesnulé matce. Paní Dana se tak ocitla na ulici, kde bez domova a hlavně zázemí domova začala velmi pít alkohol. Ztráta bytu u ní je příčinou. Ovšem u mnoha z dotázaných byla ztráta bytu a domova důsledkem. Tento faktor je nutno zohlednit i z tohoto hlediska. V určitých případech je ztráta bydlení jednou z příčin bezdomovectví, ale musíme říci, že z výstupů výzkumu se nám ukázala ztráta bydlení i jako důsledek vzniku bezdomovectví. Je to tedy doplňující faktor, který velmi napomůže tomu, že se jedinec ocitne v bezdomovecké subkultuře. U paní Dany je nutno říci ještě ten fakt, že se i **dlouhodobá nezaměstnanost** podepsala na jejím současném stavu. Tento faktor materiální je také nutno zmínit.

B) Vztahové

Vztahové faktory se v našem výzkumu ukázali být jako jedny z velmi klíčových, co se týče vzniku bezdomovectví. Hned u 4 bezdomovců z dotázaných se tato příčina projevila. Jednalo se zejména o **problémy s rodiči, manželkou, bratrem, ale i s kamarádkou**.

Josef neustále poukazoval na fakt, že se jeho rodiče o něj nezajímali, nejevili zájem o jeho výchovu, a tak vyrůstal „nesocializován“ dle platných sociálních norem společnosti. Dle jeho výpovědi s Josefem nikdo doma nemluvil a nikdo se o něj nezajímal, tuto věc během rozhovoru zmínil více než 3krát. Zde vidíme, že jednou z příčin je tedy **zanedbaná socializace dítěte**. Později je tedy velká „šance“ na to, že si dítě navykne na určitý „vandrácský“ styl života.

David mluvil o tom, že měl **rodinné problémy s vlastní ženou**. Dceru, jak říká, miluje a má stále rád, dceři je 2,5 roku, a jí odkázal veškerý svůj majetek. S manželkou se nebaví, a tak dceru neviděl dlouho, dceru totiž vychovává matka. Ale je také faktem, že i

s ostatními rodinnými příslušníky má problémy, jak sám později v rozhovoru uvedl. Nejeví zájem o domluvu s manželkou a matkou manželky, a tak je dcera vychovávána bez svého otce, který se potuluje po ulici sice velmi krátce, jak sám dodal, ale bez větší perspektivy do budoucna.

Andrea měla také **problémy s rodinou, zejména s jejími rodiči**. Je příslušníkem romského etnika, kde hraje velkou roli matka i otec a patriarchální styl vedení domácnosti je běžnou součástí této kultury. Je v rozepři s vlastní matkou, jelikož neustále pije. Jak říkala, je celkem závislá na alkoholu a stylu života na ulici, ale stále ještě má kde bydlet, alespoň přechodně. Matka ji nechce pustit k dceři a říkala, že když přestane pít, má možnost se vrátit domů. Andrea dle vyprávění nejeví příliš zájem o své dítě, které tedy vychovává její matka.

Paní Dana měla **rozepři s vlastním bratrem**. Paní Daně umřel manžel i maminka a bratr ji později pod nátlakem své manželky „vyhodil“ z bytu. Zde je tedy jasná rozepře s bratrem, který na nátlak manželky paní Danu vystěhoval násilím z jejich vlastního bydlení, které měli společně. Jednalo se o to, že bratr využil neznalosti práva paní Dany, ona se tak ocitla na ulici především vinou bratra.

C) Osobní a institucionální

Tyto faktory je velmi těžké probádat. Mnoho dotázaných tyto faktory mělo, ale velmi těžce se z rozhovoru prokazuje alkoholismus či mentální choroba nebo jiná osobnostní charakteristika.

Mnoho bezdomovců bylo dle výpovědí **závislých na alkoholu**. Několik dotázaných dokonce mluvilo o tom, že bez alkoholu nedokáží v ten den žít. Ovšem je nasnadě říci, že se nám zde ukazuje důsledek nežli příčina bezdomovectví. Někteří dokonce mluvili o tom, že nepili, ale začali pít až po krizi, která je smetla do života na ulici. Alkohol se ale projevil u všech dotázaných.

Propuštění z ústavu se v našem výzkumu projevilo jako příčina, která uvedla pana Marka do života na ulici. Jak říkal, dostal pouze několik drobných a nějaké šatstvo. Byl propuštěn z ústavu, a jelikož je duševně nemocný (jak z odpovědí a rozhovoru vyplynulo), bylo jen otázkou času, kdy se z něj stane bezdomovec. U pana Marka se projevila **kombinace institucionální i osobní příčiny** vzniku bezdomovectví.

Paní Dana se zmínila o **úmrtí v rodině**, kdy jí umřela maminka, bratr jí později za pomoci své manželky vyhodil z jejich společného bytu. Tato tragická událost se seběhla náhle a paní Dana nebyla schopna na ni zareagovat, a tak se seběhlo několik negativních příčin, které zavinili její bezdomovecký stav.

9 Diskuse

Průzkum, který se věnoval příčinám vyvolávajícím bezdomovectví, byl realizován na počtu 7 bezdomovců hloubkovými polostandardizovanými rozhovory za pomoci metody životního příběhu. Analýzu jsme dále provedli metodou vytváření trsů, tj. vytvořili jsme si skupiny – opakující se kategorie – které předcházeli životu na ulici.

Musíme říci, že ochota odpovídat otevřeně a bez většího ostychu se mnohdy setkávala zejména z počátku rozhovoru s velkou nevolí dotázaných. Někteří byli ochotnější a otevřenější, jiný se nechtěli „šťourat“ až příliš v jejich minulosti, ale po delším kontaktu se podařilo ode všech dotázaných získat celkem relevantní informace.

Do průzkumu byli zařazeni „lidé ulice“, kteří se vyznačovali většinou starším oděvem a nestandardním vzezřením. Jednalo se o obyvatele, kteří až na jednu dívku neměli své vlastní stabilní bydlení. Pokud se podíváme na věk, který se pohyboval od 30 do 55 let. Vidíme, že bezdomovcem se může stát opravdu každý.

Snažili jsme se z dotázaných získat příběh pomocí „jemného“ splynutí s dotázaným, tj. za pomoci ericksonovského provázení a vedení rozhovoru, to se nám vydařilo a většinu bezdomovců se podařilo motivovat k dalšímu vyprávění. Musíme říci, že si někteří bezdomovci velmi uvědomovali svou situaci, ale mnoho z nich nebylo ochotno se svou situací něco dělat.

Je třeba také dodat, že někteří dotázaní jistě použili ego-obrannou atribuční tendenci v rozhovoru. Musíme si přiznat, že výpovědi v určitých chvílích preferovali úspěch sobě, ale neúspěch svému okolí. Jednalo se zejména o výpovědi typu: „Já za nic nemůžu, to ona, má manželka mě do tohoto stavu dostala“ atd. (Peterková: online).

Rozbor rozhovorů byl proveden metodou vytváření trsů (kategorií), které se nejvíce opakovaly.

Celkově můžeme říci, že výsledky odpovídají kvantitativnímu výzkumu, jenž říká, že nejvíce se příčinami bezdomovectví stávají ztráta zaměstnání (23%) a rodinné problémy (31%) (Heczková: online). Je také třeba dodat, že bezdomovectví je velmi komplikovaná problematika a nelze jednotlivě paušalizovat a kategorizovat. Každý bezdomovec má svůj jedinečný příběh. **Multikauzalita příčin** je zde velmi nasnadě.

Závěr empirické části

Z výsledků průzkumu nám vyplynulo, že zásadními kategoriemi jsou **ztráta zaměstnání a rodinné problémy**, ovšem s tím, že se na tyto příčiny nabaluje **ztráta bydlení**, která se také velkou měrou podílí na vzniku bezdomovecké populace.

Pokud bychom měli tyto kategorie zařadit do rozdělení příčin bezdomovectví dle manželů Hradeckých, můžeme zařadit rodinné problémy a ztrátu bydlení do subjektivních příčin, do objektivních bychom pak mohli zařadit ztrátu zaměstnání bez vlastního zavinění.

Zaměřili jsme se zejména na příčiny, nebyly až tak podstatné demografické údaje, ale to, co bylo hlavní, byl zlomový bod, který předcházel životu na ulici. Tyto situace se opakovaly, a tak ztráta zaměstnání, bydlení a rodinné problémy se staly nejběžnějšími faktory vzniku bezdomovectví v našem vzorku dotázaných jedinců. Ovšem dodejme, že pouze ztráta zaměstnání a rodinné problémy se sami nepodílejí na vzniku bezdomovecké populace. Musíme zde také zmínit fakt, že i další jevy se velmi podílely na vzniku bezdomovectví. Většinou se u dotázaných jednalo o dvě a více příčin, a to nás může utvrdit v tom, že **vznik bezdomovectví je multikauzální jev**. Nejrůznější faktory se na sebe nabalovaly po celou přechodnou dobu, kdy se z běžného jedince stával bezdomovec. Ztráta bydlení a rodinné problémy vedly ke ztrátě zaměstnání, ale i naopak ztráta zaměstnání vedla k neschopnosti splácet nájemné, což vedlo ke ztrátě bydlení. Faktory, které jsme zjistili, se na sebe nabalovaly a navzájem **v různých směrech ovlivňovaly**.

Závěrem můžeme konstatovat, že bezdomovství je velmi komplexní jev, který je nutno neustále probídat a zkoumat, neboť se jedná o fenomén naší současné společnosti.

Závěr

Bezdomovectví, současný fenomén, se ukázal ve své síle záhy po pádu reálně socialistického zřízení, které tuto potulku velmi potlačovalo. Po roce 1989 se u nás rozvinula populace těchto lidí bez domova, kteří ztratili svoje domovy vinou transformace společnosti.

V současné společnosti se počet bezdomovců u nás stabilizoval na počtu od 9000 až po 35 000. V Evropské unii se počet bezdomovců odhaduje na 3 miliony jedinců. Co se týče charakteristik bezdomovectví v jednotlivých geopolitických regionech, musíme zmínit fakt, že v USA se bezdomovectví týká zejména rodin, u nás a v EU jednotlivců a v poslední době i zvýšeným počtem žen bezdomovkyň.

Dále dodejme, že příčiny bezdomovectví nelze označit za jednotné, musíme tedy konstatovat **multikauzalní charakter faktorů** vyvolávajících vznik tohoto současného fenoménu. **Existuje spouštěcí mechanismus**, který zapříčiní prvotní odklon od běžného standardního života a jedinec se tak vychýlí z běžné cesty života. Spouštěcím mechanismem je **nejčastěji ztráta zaměstnání, bydlení či určité rodinné vztahové problémy**. Konstatujme také, že tyto faktory se na sebe nabalují a zvýrazňují odklon od běžného života. Mohou také na sebe navzájem různou silou působit. Jedinec se tak stává postupem času bezdomovcem. Pokud se nenajde pomocná ruka v období, kdy se vychyluje z přirozeného životní cesty, je otázkou času, kdy se opravdu zařadí do bezdomovecké populace.

Naše studie poukázala na fakt, že příčiny, které vyvolávají bezdomovectví, **se opakují**. Hlavní kategorie jsou nasnadě, a tak musíme říci, že je nutno se zaměřit v budoucnu preventivně zejména na tyto základní kategorie.

Na závěr jen řekněme, že bezdomovectví je komplexní jev, jenž si zaslouží naši pozornost, a to samé musíme říci o konkrétních aktérech, kterých se to týká, a to jsme my všichni, neboť nikdo z nás neví, co se může stát v jeho budoucím životě.

Seznam použité literatury

- Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum, Praha 2005.
- Evans, J. Bezdomovství v Evropě. In: Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě. FEANTSA, S.A.D., Armáda Spásy, Naděje, Olomouc 1998.
- Fitzpatrick, S., Kemp, P., Klinker, S., Bezdomovství. (Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie.) Vydal Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy 2004.
- Haasová, J. Jak žijí v Olomouci ženy bez domova. Univerzita Palackého, Olomouc 2005.
- Hendl, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. Univerzita Karlova, Praha 1997.
- Horáková, M. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice. VÚPSV, Praha 2008.
- Horáková, M. Současné podoby bezdomovství v ČR. VÚPSV, Praha 1997.
- Hradecká, V., Hradecký, I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Naděje, Praha 1996.
- Hradecký, I. Bezdomovství v České republice. In: Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě. FEANTSA, S.A.D., Armáda Spásy, Naděje, Olomouc 1998.
- Jandourek, J. Sociologický slovník. Portál, Praha 2001.
- Jandourek, J. Úvod do sociologie. Portál, Praha 2003.
- Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Slon, Praha 2002.
- Mareš, P. Sociologie nerovnosti a chudoby, Slon, Praha 1999.
- Matoušek, M. Metody a řízení sociální práce. Portál, Praha 2008.
- Miovský, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada, Praha 2006.
- Možný, I. Rodina a společnost. Slon, Praha 2006.
- Pavelková, J. Problematika lidí v nouzi. Univerzita Karlova, Praha 2007.
- Stárková, K. Jsem na ulici, může se to stát i vám. In: Nový prostor - 2002, č. 121, s. 6-9.
- Zapletalová, K. Příčiny bezdomovectví. In Sociální práce/Sociálna práca – 2006, č.1, s.119-124.

Internetové zdroje

Bártlová, P. Využití metody „Life stories“ v poradenství. [online]. nvf.cz, [cit. 20.10.10]. Dostupné z: <<http://www.nvf.cz/spps/dokumenty/lifestories.pdf>>

Bartošová, J. Diskriminace žen na trhu práce. [online]. socioweb.cz, [cit. 27.10.10]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=172&lst=113>>

Heczková, E. Bezdomovci a my. [online]. getsemany.cz, [cit. 29.10.10]. Dostupné z: <<http://www.getsemany.cz/node/292>>

Janebová, R. Bezdomovci: oběti nebo asociálové? [online]. blisty.cz, [cit. 14.10.10]. Dostupný z: <<http://www.blisty.cz/files/isarc/9912/19991217i.html>>

Kopoldová, B. Bezdomovectví z pohledu kriminologie. [online]. ok.cz, [cit. 6.10.10]. Dostupné z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>>

Lidé cítí diskriminaci na trhu práce nejčastěji kvůli věku. [online]. novinky.cz, [cit. 27.10.10]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/kariera/114308-lide-citi-diskriminaci-na-trhu-prace-nejcasteji-kvuli-veku.html>>

Míra korupce je v ČR stále stejná, vyspělé státy si pohoršily. [online]. novinky.cz, [cit. 27.10.10]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/150226-mira-korupce-je-v-cr-stale-stejna-vyspele-staty-si-pohorsily.html>>

MPSV [online]. mpsv.cz, [cit. 28.10.10]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/418/031203.pdf>>

Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006. [online]. mpsv.cz, [cit. 25.10.10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2831/NAPSI_tisk_cz.pdf>

Na černo se nejvíce pracuje ve stavebnictví. [online]. novinky.cz, [cit. 28.10.10]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/kariera/132730-nacerno-se-nejvic-pracuje-ve-stavebnictvi.html>>

Peterková, M. Ego – obranné mechanismy. [online]. help24.cz, [cit. 20.11.10]. Dostupné z: <<http://www.help24.cz/index.php?page=clanky&view=ego-obranne-mechanismy>>

STEM [online]. stem.cz, [cit. 27.10.10]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/922>>

V ČR pracuje legálně zhruba 185 tisíc cizinců. [online]. ihned.cz, [cit. 28.10.10]. Dostupné z: <http://ekonomika.ihned.cz/c6-10084500-20165560-001000_d-v-cr-pracuje-legalne-zhruba-185-tisic-cizincu>

Více práce na černo v Rakousku: 21,32 mld. euro. [online]. businessinfo.cz, [cit. 28.10.10]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/aktuality-z-teritorii/vice-prace-na-cerno-v-rakousku-21-32-mld-euro/16065/>>

Seznam použitých tabulek

Tabulka č. 1: Příčina, která předcházela životu na ulici.....67

Seznam příloh

Příloha č. 1 – CD s nahranými rozhovory

Anotace

Jméno a příjmení autora: Jan Sztanko

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Faktory vyvolávající vznik bezdomovectví

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Pavel Kliment, PhD.

Počet stran: 81

Počet příloh: 1

Počet zdrojů: 33

Klíčová slova: příčiny bezdomovectví, vznik bezdomovectví, subjektivní a objektivní faktory bezdomovectví

Resumé:

Práce se zabývá fenoménem bezdomovectví, je zaměřena především na příčiny vzniku bezdomovectví. Teoretická část je podložena literaturou vztahující se k tématu práce, je zde podán ucelený obraz o této problematice. Pro získání dat byla použita metoda životního příběhu v kombinaci s polostrukturovaným interview. Pro rozbor dat byla použita metoda vytváření trsů spolu s metodou prostého výčtu. Na základě rozboru bylo vytvořeno a popsáno několik kategorií příčin vyvolávajících bezdomovectví. Byl učiněn závěr, že nelze označit pouze jeden faktor vzniku, ale že se hned několik příčin podílí na vyvolání bezdomovectví. Jedná se tedy o multikauzální jev.

Resumé:

Thesis is consider on phenomenon homelessness, is focused mainly to inception causes of homelessness. Theoretic part of the thesis is supported by literature sources related to the thesis topics. Provided is the entire picture of this problem. For data conversion was used method of life's story in combination with half-structured interview. For data analysis was used method of clustering along with simple enumeration. Based on this analysis was create and describe several more categories causes, which evoking homelessness. The conclusion is, that is impossible to mark only one factor of inception, but there are many causes evoking homelessness. It is a multicausal phenomenon.